

KUS SESİ

Sayı

04

Ocak
Nisan
2017

*Anadolu'nun
Flamingoları*

*Alışılmadık Bir Bilmece:
Deniz Kuşları ve
Balıkçı Oltaları*

*Dikkuyruğun
İzinde*

Kuş Sesi,
Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği tarafından dört ayda bir yayınlanır.

Sayı 4: Ocak - Nisan 2017, Seferihisar – İzmir

www.dogaaskina.org

www.dogadernegi.org

Editörün iletişim bilgileri:
Tel: (0 542) 657 66 20
Email: burcin.feran@dogadernegi.org

Kapak Fotoğrafı:
Küçük Ak Balıkçıl, Alper Tüydeş

Tasarım ve Uygulama:
Molekül Tasarım Stüdyosu www.molekul.com.tr

Fotoğraf: Alper Tüýdeş

Balıkçı Adem Yılmaz ve arkadaşı leylek

merhaba

Evreni ve Anadolu'yu keşfettikçe anlamaya başladık ki insan ve kuşlar arasındaki bağlar çok uzun zaman öncesine dayanıyor. Bulunabilen en eski insan anıtı Göbekli Tepe'de. Eserde kılıçlar, krallar değil hayvanlar ve onlarca kuş betimlenmiş. Kuşlar hep aklımızda olmuş. Masallardan, oyunlardan ninnilere; şarkılardan türkülere; bir kilim üzerine işlenmiş motiften sandıklardaki çeyizlere kuşlardan esinlenmiş Anadolu insanı.

Zamanla kaybettiğimizi sandığımız bu bağlar, her işittiğimizde en derin hatıralarımızı tazelemiş.

Şimdi keşfettiğimizi sandığımız kuş gözlemciliği aslında eskilerin belleklerinde yüzyıllar boyu taşıdığı bir kültürün yansıması. İnsan ve kuş arasındaki ilişkinin kuş gözlemciliği gibi bir pratiğe dönüşmesi, kadim toplumlarda ihtiyaç duyulmayan ama şimdilerde şart olan doğa koruma kavramının bir yöntemi olmuş. Kuşlar, farklı ekosistemlerde insan kaynaklı her türlü olumsuz değişimi davranışlarıyla bize bir şekilde göstermeye çalışmışlar. Doğasını kaybetmeyi reddeden insanın kuşlara yönelişinin en temel sebeplerinden biri belki de bu. Dünyamızda bu büyük yıkım ve tahribatla yüz yüze gelmişken yapılabilecek en anlamlı iyiliklerden biri belki de kuşları anlamak, dertlerini dinlemek, hissettiklerine kendi dilimizce tercüman olmak ve bu duyguyu yaymak.

Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği gönüllülerinin çabasıyla var olan Kuş Sesi, kuşları anlamak için yalnızca bir araç. Kurduğumuz bağı paylaşmak için çıktığımız bir yol. Kuşların, derelerin, dağların sesi olmamız gereken bir zamandan geçerken, doğa sanatlarının kuşlar hakkında olan herhangi bir üretimini Kuş Sesi'nde paylaşabilirsiniz.

Anadolu'nun Flamingoları

Yazı:
Dr. Özge Balkız

Türkiye'de flamingolar düzenli olarak Gediz Deltası'nda ve Anadolu'nun ikinci büyük gölü olan Tuz Gölü'nde üreyor. Tuz Gölü'nün ve Gediz Deltası'nın korunması, yalnızca Türkiye'de değil tüm Akdeniz Havzası'nda flamingoların korunması için büyük önem taşıyor.

Gerek kur dansları, gerek gaga yapıları, gerek dağılım davranışları, gerekse renkleriyle farklı bir tür flamingo (*Phoenicopterus roseus*). Yakın zamanda yayınlanan bir araştırma, flamingoların üreme dansı sırasında 136 farklı figür kullandığını ve dans ne kadar karmaşık bir yapıdaysa, eş bulmalarının o kadar olası olduğunu ortaya koydu¹. Bu yeni araştırma aslında çok yaygın gözlenen bir tür olsa da, flamingoların davranışıyla ilgili daha bilmediğimiz birçok yan olduğunu gösteriyor.

Dünya üzerinde altı tür flamingo bulunuyor ve bunlardan birisi de Türkiye'de düzenli olarak kışı geçiriyor, üreyor ve yıl boyu farklı sulak alanlarımızda gözlenebiliyor. İngilizcesi büyük flamingo (Greater Flamingo) olan tür, diğer flamingo türlerine göre biraz daha irice. Erkeğin boyu dişi bireylere kıyasla daha uzun ve 150 santimetreyi bulabiliyor. Üreme

olgunluğuna 3 yaşında giren bireyler, ilk üreme denemelerini birkaç yıl erteleyebiliyorlar². Ondan sonra da her yıl üreme denemesinde bulunabildikleri gibi, bazı yılları da üremeden geçirebiliyorlar. Üreme sezonu boyunca da tek eşliler. Ancak tek eşlilikleri yalnızca o üreme dönemi için geçerli. O yüzden her yıl eşlerini bulmak için üreme dönemi öncesinde binlerce kuş bir araya gelip o meşhur, etkileyici danslarını gerçekleştiriyorlar.

Flamingoların sayıca çok ama nesillerinin yine de tehlike altında olmasının nedeni üreme davranışları. Türkiye'nin de içerisinde olduğu Doğu Akdeniz flamingo popülasyonunun 130.000'e yakın bireyden oluştuğu tahmin ediliyor³. Bu sayı birçok kuş türüne kıyasla oldukça yüksek. Ancak flamingolar üreme alanları konusunda oldukça seçiciler.

¹ Perrot, C., Béchet, A., Hanzen, C., Arnaud, A., Pradel, R., Cézilly, F. 2016. Sexual display complexity varies non-linearly with age and predicts breeding status in greater flamingos. *Scientific Reports* 6: 36242.

² Tavecchia, G., Pradel, R., Boy, V., Johnson, A.R., Cézilly, F. 2001. Sex- and age-related variation in survival and cost of first reproduction in Greater Flamingos. *Ecology* 82: 165-174.

³ Wetlands International, International Waterbird Census, unpublished data, 2014

Kalabalık bir şekilde koloni kursalar dahi kolay rahatsız olabiliyorlar ve bu da kuşların koloniyi tamamen terk etmesine neden olabiliyor. Fransa'daki meşhur sulak alan Camargue'de flamingolar çok uzun zamandır başarıyla üreyor. 1987 yılında koloniye kaçan bir balonsa flamingoların üçte ikisinin koloniyi terk etmesine neden oluyor. Bir kez de hayvanat bahçesinden kaçan bir siyah kuğu (*Cygnus atratus*) koloniye usul usul yaklaşıyor. Her ne kadar zararsız görünse de, doğal faunanın bir parçası olmayan bu türün varlığı, tüm flamingoların büyük bir kısmının koloniyi terk etmesi için yeterli oluyor⁴. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, flamingolar üreme alanlarının yeterince korunaklı olması konusunda oldukça hassaslar, bu da onları alan seçmede oldukça titiz yapıyor.

Flamingolar Akdeniz genelinde çok sayıda ülkede, ancak az sayıda alanda üreme kolonileri oluşturuyor. Bu kolonilerin büyüklükleri bazılarında yüze yakın bireyle sınırlıyken, diğerlerinde binlerce birey olabiliyor. Akdeniz Havzası'ndaki en çok bilinen üreme kolonilerinin arasında Fransa (Camargue), İspanya (Fuente de Piedra), İtalya (Comacchio) kolonileri geliyor. Örneğin 2013 yılında tüm Akdeniz ve Batı Afrika'da beş ülkede (İspanya, Fransa, İtalya, Türkiye ve Moritanya) toplam 20 kolonide 70.000'in üzerinde flamingo yavrusu yumurtadan çıktı. Diğer yıllarda Cezayir, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri'nde de flamingolar koloniler oluşturdu. Bu kolonilerin arasında Türkiye'deki üreme kolonileri bölge çapında büyük önem taşıyor.

Türkiye'de flamingolar düzenli olarak Gediz Delta-sı'nda (İzmir Kuş Cenneti'nde yer alan Çamaltı Tuzlası'nda) ve Anadolu'nun ikinci büyük gölü olan Tuz Gölü'nde üreyor. Flamingolar bu iki sulak alanın dışında Acıgöl ve Akşehir Gölü'nde de dönemsel olarak koloni oluşturuyor. Tuz Gölü flamingo kolonisi, ilk olarak keşfedildiği 1969 yılından bu yana yüksek sayıda flamingoyu üreme döneminde ağırlıyor. Gediz Deltası'nda da başta Ege Üniversitesi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü İzmir Şube Müdürlüğü, İzmir Kuş Cennetini Koruma ve Geliştirme Birliği ve Doğa Derneği olmak üzere birçok kişi ve kurumun desteğiyle 2000'li yılların başından bu yana flamingolar

Flamingo, Gediz Deltası

başarıyla üreyor. Bu kolonilerin önemi, ağırladıkları flamingoların sayısı ile ortaya çıkıyor. Tuz Gölü'nde yapılan hava sayımları sonucunda 2011, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 18.418, 20.274 ve 20.292 flamingo yavrusunun yumurtadan çıktığı belirlendi⁵. Bu sayılar tüm Akdeniz Havzası ve Batı Afrika'da bir sulak alanda günümüze kadar kaydedilmiş en yüksek sayıdaki flamingo yavrusuna karşılık geliyor. Bir başka deyişle Tuz Gölü üç yıl üst üste bir sulak alandaki en büyük flamingo kolonisini ağırlamış oluyor. Ancak 2014 yılında yaşanan kuraklık sonucunda Tuz Gölü'nde üreyen flamingoların sayısında ani bir düşüş oluyor. Bunun temel nedeni de Konuya Kapalı Havzası çapında tarımsal uygulamalarda yoğun su kullanımı ve barajların Tuz Gölü'ndeki su seviyesini doğrudan etkilemesi.

Türkiye'deki flamingo kolonilerinin ürettiği sulak alanlar yalnızca ulusal ölçekte öncelikli değil, tüm Akdeniz ölçeğinde büyük önem taşıyor. Bu nedenle Tuz Gölü'nün ve Gediz Deltası'nın korunması, yalnızca Türkiye'de değil tüm Akdeniz Havzası'nda flamingoların korunması için büyük önem taşıyor. Bu nedenle bu sulak alanlarda uzun dönemli izleme çalışmalarının yapılması ve gerekli koruma önlemlerinin alınması gerekiyor.

⁴ Cézilly, F., Boy, V., Green, R.E., Hiron, G.J.M., Johnson, A.R. 1995. Interannual Variation in Greater Flamingo Breeding Success in Relation to Water Levels. *Ecology* 76(1): 20-26.

⁵ Balkız, Ö., Onmuş, O., Sıkı, M., Döndüren, Ö., Gül, O., Arnaud, A., Germain, C., İsfendiyoğlu, S., Özbek, M., Çağlayan, E., Araç, N., Parmak, B., Özemesi, U., Béchet, A. 2015. Turkey as a crossroad for Greater flamingos *Phoenicopterus roseus*: evidence from population trends and ring-resightings. *Zoology in the Middle East* 61(3): 201-214.

Fotoğraf: Melih Özbek

2015 yılında Tuz Gölü'nde çekilen bir yavru flamingo kolonisi hava fotoğrafı

Bu iki alan dışında, düzensiz olarak üreme alanı olarak kullanılan kolonilerin de izlenmesi, türün ulusal ve bölgesel ölçekteki dinamiklerini anlamak için önem taşıyor. Umarız ki Anadolu'daki sulak alanlar flamingolara ve diğer pek çok canlı türüne ev sahipliği yapmaya devam eder.

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Gediz Deltası, Tuz Gölü ile birlikte Türkiye'de flamingoların ürediği iki önemli alandan birisi

Kuşların Bize Öğrettikleri

Yazı:

Birhan Erkutlu, Alakır Vadisi

“Kuşları gözlemlerken kaptırdık kendimizi doğanın ritmine. Daha keskin duyar, daha keskin görür, daha çok hisseder olduk sayelerinde. Yabana göçme niyetiniz gerçek bir aşka dönüşürse günün birinde, ritmi yakalayıp uyumlanmak için kuşları takip etmeye başlayın siz de.”

Gökyüzünde uçan kuşları takip ederek yeryüzünün ritmini kavradık biz yabana olan göçümüzde. Kuşlar, göksel hareketler konusunda bizden çok daha bilgiliydiler tabii ki. Ona göre göçüyor, ona göre ötüyor, ona göre çiftleşiyor, ona göre yuva yapıyorlardı. Ve her sene değişiyordu bunların zamanı. Demek ki sabit bir doğa takvimi ya da ritmi olamazdı. Biz de anlamakta güçlük çektiğimiz bu ritmi yakalayıp doğayla uyumlu yaşamak için kuşlara daha çok baktık. Seslerine, hareketlerine.

Kuşlar devamlı gözlemleyebildiğimiz hareket halindeki tek canlılardı yaban hayatın ortasındaki yaşamımızda. Diğer canlıları o kadar sıklıkla görmüyorduk.

Yabana geldiğimizde etrafımızda olup bitenlere karşı farkındalıktan yoksunduk. Bilgisiz ve deneyim-

sizdik alışık olmadığımız, içinde doğup büyümediğimiz bu ortamda. Doğa Derneği'nden Güven Eken'in yuvamızı ziyaretlerinden birinde bize getirdiği kuş gözlem kitabı, kuş sesleri kayıtları ve bir dürbün kuş gözlemi konusunda bize resmen çağ atlattı ve o gün bu gündür hep elimizin altında oldu. Çünkü gözlem konusu kuş ise, devamlı ve değişken bir hareketlilikten bahsediyoruzdur.

Yani kuşlar tuttu yabanda bizim elimizden bir nevi. Uçmayı, daha da önemlisi doğa ile uyumlu uçmayı öğrettiler bize. Yuvamızı bile ilk kuşları gözlemleyerek yaptık. Çalı ve çırpıları bir araya getirip üstünü çamur ile sıvadık. Sonra birçok teknik öğrendik, yaptık ama hala 12 yıldır o ilk çalıdan çırpıdan ördüğümüz yuvamızda yaşıyoruz sorunsuz. Etrafında büyüyerek yuvamızı saran çalılar da kuşlara yiyecek ve barınak sağladığından iyice iç içe yaşar olduk.

Tüm canlılar ile ortak yuvamız olan Alakır Vadisi'nde eskiden yaşamış olup, şimdilerde bu dünyadan göçüp gitmiş, birkaçı ile komşu olma şansını son anda yakaladığımız insanların da kuşlara ve onların üzerinden doğaya olan bakışları hikayeler aracılığı ile bize de aktarılmıştı kendi ağızlarından. Rahmetli Durmuş amcamız "kınalı" dediği kızıl gerdan kuşunun boynundaki kızılığın kına olduğunu, "puhu" dediği alaca baykuş ile evlenecekleri gün bu kınanın yakıldığını ama düğün günü puhunun ortadan kaybolduğunu, o gün bu gündür kavuşamadıklarını, biri varken diğerinin hiç görülmediği hikayesini anlatırdı. Aslında anlattığı kuşların göç hikayesiydi hüzünlü bir aşk masalı üzerinden. Değirmenci Hamide teyzemiz de "dukkuk" dediği guguk kuşunu baharın ilk duyduğunda gördüğün ilk taşı kaldırıp altına baktığında kırmızı karınca görürsen kızıl, siyah karınca görürsen siyah keçin olur diyerek kim duyacak ilk "dukkuk" sesini diye bizi kuş seslerine odaklardı. Tüm bu hikayeler kuşlar üzerinden doğanın ritmini, bir nevi doğa zamanı ayarını yapmak içindi aslında eğlenceli ve masalsi bir şekilde.

Alakır Nehri Kardeşliği'nden Birhan ve Tuba, Alakır Vadisi

Fotoğraf: Birhan Erkutlu

Birhan ve Tuba'nın çamur siva ile yaptıkları evleri 'yuva', Alakır Vadisi, Kasım 2008

Fotoğraf: Birhan Erkutlu

Kıralı kuşu, Alakır Vadisi

Kuşları gözlemlerken kaptırdık kendimizi doğanın ritmine. Daha keskin duyar, daha keskin görür, daha çok hissederek olduk sayelerinde. Yabana göçme niyetiniz gerçek bir aşka dönüşürse günün birinde, ritmi yakalayıp uyumlanmak için kuşları takip etmeye başlayın siz de öncelikle. Kuşlar, yenecek

en sağlıklı besinleri, içilecek en temiz suları, yuvasını nasıl yapacağını gösterip, yağmurun yağıp yağmayacağını ve o anki doğanın zamanını söyleyecekler. Başka ne ister ki insan? Daha da dikkatli dinlediğinizde ise, birçok şeyi daha anlattığını duyacaksınız belki de.

İbili Masalı

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Masalda bahsi geçen ibili yani tepeli toygar

Bir varmış bir yokmuş. Zamanın birinde ibili adında bir kuş varmış. Tarla kuşu bu ibili, fazla uçamaz öyle zaman zaman yerden yükselir ama geri alçalır. Yine böyle uçmaya çalıştığı günlerin birisinde kesme çıdırına, çaliya düşüyor. Arkasına çalı batıyor. Can havliyle oraya bakıyor buraya bakıyor oradan geçen bir keçi görüyor. Keçiye diyor ki şu arkamdaki çaliyi bir çıkarıver. Keçi de burun kıvrıyor. "Şurada taze-cik otlar varken ben senin arkandaki çaliya mı kaldım, yemem ben." diyor. Çok sinirleniyor ibili. Oradan geçen bir canavar görüyor. Canavara diyor ki: "Şu uyuz keçiye yiyiversene." "Aman!" diyor canavar: "Ben tazecik kuzular varken o kart keçiye mi yiyeyim." diyor. Canavara sinirleniyor ibili hemen orada bir köpek görüyor. "Şu canavarın boynunu sıksana." diyor köpeğe. Köpek: "Davarın peşinde zor gezen yaşlı bir köpeğim, canavarı filan öldüremem." diyor. İbili çok sinirleniyor. Çobanı görüyor, çobana diyor ki: "Şu uyuz yaşlı köpeği vur tüfeğinle, ayakta zor geziyor baksana!" Çoban da: "Yok." diyor. "Ben yaşlı bir adamın ayakta zor geziyorum, tüfek tutacak halim yok." İbili orada zorla yanan bir ateş görüyor. "Git." diyor "Şu çobanın bıyığını üt, yak." Ateş de:

"Ben kendim zor yanıyorum, çobanın bıyığını yakamam." diyor. Yerde su görüyor ibili, diyor ki ona: "Şu ateşi söndür su." O da diyor ki: "Ben yorgun yaşlı bir suyum kalkıp da suyu söndüremem." Orda yatan bir öküz görüyor sonra ibili: "Kalk!" diyor "Şu suyu bir içiver." Öküz de: "Derelerden akan taptaze su varken ben o bulanık suyu içmem." diyor. Orada bir örme ip görüyor bu sefer. "Kalk." diyor ibili "Şu öküzün boynuna dolan!" O da: "Ben kalkıp öküzün boynuna dolanamam." diyor. Orada bir fare çıkıyor ortaya. İbili diyor ki: "Fare, fare! Şu örme ipi bir kemiriver." O da: "Yok" diyor. "Ben genç kızların sandıklarındaki akçacık çeyizler varken, o eski örme ipi mi kemireceğim?". Oradan geçen bir kedi görüyor. Kediye diyor ki: "Bak kemiklerin sayılıyor şu fareyi bir yakala da yiyiver!". Kedi fareye koşuyor, fare örmeye koşuyor, örme öküze koşuyor, öküz suya koşuyor, su ateşe koşuyor, ateş çobana koşuyor, çoban köpeğe koşuyor, köpek canavara koşuyor, canavar keçiye koşuyor, keçi de ibilinin arkasındaki çaliya koşacak ama ibili olanlara gülmekten arkasındaki çalı kendisi çıkmış. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

eBird Ekibinden Marshall Lliff’le Sohbet

Çeviri:
Hülya Özcan

eBird ekibi

Kuş nüfusunun nasıl değiştiğini anlamak, nadir türlerin nerede mevcut olduğunu tespit etmek ve tüm hayat döngüsünü anlamak için uluslararası sınırları aşan bütüncül ve küresel bir sistem: eBird. Şimdilerde Doğa Derneği’nin 2004 yılında kurduğu KuşBank’ı da içerecek şekilde genişledi.

Merhaba. Öncelikle ilk kez duyanlar için, eBird nedir açıklayabilir misiniz?

eBird, ücretsiz bir web sitesi ve veri bankası. Kuş gözlemcilerinin kendi kişisel kayıtlarını ve listelerini tutmalarına imkan sağlıyor. Kuşları tanımlamaya yardımcı araçlara erişim sağlayan, topluluk içinde gözlem sahalarını paylaşmaya yardım eden, kuşlar hakkında haritalar, mevsimsel histogramlar ve diğer verilerin taranmasına imkan veren; kuş gözlemcilerinin daha çok kuş tanımlarını ve kuşları daha iyi tanımlarını sağlayan bir site. Küresel ölçekli ve tüm yıl etkin. Kuş gözlemcilerine birkaç fazladan soru sorarak (Ne kadar uzağa gittiniz? Ne kadar zaman harcadınız? Tüm gözlemlediğiniz kuşları mı yoksa sadece dikkat çekenleri mi raporluyorsunuz?) bilimsel veri toplamaya çalışıyor. Ham veri herkese açık ve ücretsiz. eBird, Türkiye dahil tüm dünyada uzmanlar ve konuyla ilgili gruplar ile birlikte çalışıyor.

eBird'ün amacı nedir ve neden gerekli? Kimler tarafından kuruldu? Ne kadar süredir kullanılıyor?

Kuşlar doğanın göstergeleri ve nüfusları insanların gelişim adı altında doğal habitatlarına verdiği zararlardan, besin kaynaklarının tükenmesinden, iklim

değişikliğinden, avcılık, kapanla yakalama ve diğer kötü davranışlardan dolayı büyük tehlike altında. Nüfuslarının nasıl değiştiğini anlamak, nadir türlerin nerede mevcut olduğunu tespit etmek ve tüm hayat döngüsünü anlamak için uluslararası sınırları aşan bütüncül ve küresel bir sisteme ihtiyaç vardı. eBird bu platformu tüm dillerden, tüm ülkelerden ve tüm kuş gözlem topluluklarından erişilebilen genel bir veri tabanı ile sağlıyor. Herkese verilerin ücretsiz erişimini sağlayarak kuşların korunmasına imkan veren verilerin kolay ulaşılmasına ve daha iyi kullanılmasına olanak sağlıyor.

eBird, 2002 yılında Cornell Ornitoloji Laboratuvarı ve Ulusal Audubon Birliği tarafından kuruldu. O zamandan beri Cornell'de yerleşti ve idare edildi. Daha sonra hızla Kanada, Meksika, Orta Amerika, Karayipler ve 2007 yılında Güney Amerika'ya yayıldı. eBird 2010 yılında küresel bir boyut kazandı ve Avrupa, Afrika, Asya, Avusturalya ve Amerika'yı içeren ortaklara sahip oldu. 2016 yılında ise KuşBank ile bütünleşti ve böylece Türkiye de dahil oldu. eBird'un geliştirdiği bir akıllı telefon uygulaması ile kendi cep telefonunuzdan dünyanın her yerinden gözlemlerinizi kolaylıkla ana dilinizde kayıt altına alabiliyorsunuz. Bu uygulama veri bağlantısı olmasa bile çalışıyor.

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Karagagalı sumru, Gediz Deltası

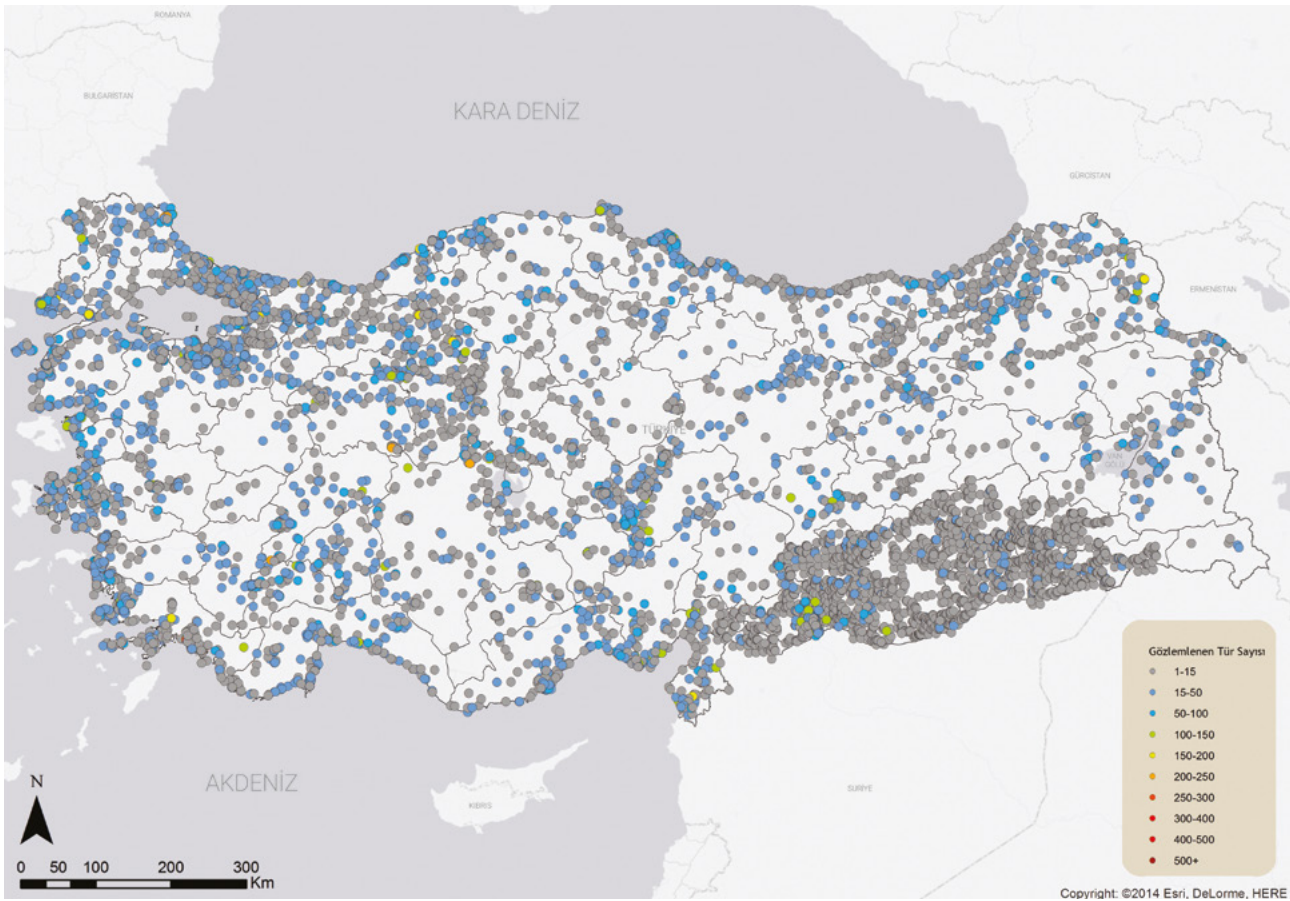
Fotoğraf: Alper Tüýdeş

Kocaçay Deltası Önemli Kuş Alanı'nda karabaş martılar

eBird'ü kimler kullanıyor? Kullanıcı olmak için yaş gibi herhangi bir kriter var mı? Dünya genelindeki değişik kullanıcı profilleri için biraz bilgi verebilir misiniz?

eBird dünya genelinde çeşitli dilleri konuşan kuş gözlemcileri tarafından kullanılıyor. Veri tabanı bu güne kadar yüz binlerce kullanıcıdan gelen on milyonlarca gözlem kaydı ve 350 milyon gözlem toplamıştır. Bilgisayarlar ve internet kullanma konusunda deneyimli olan genç kuşçular arasında oldukça popüler, ama daha ileri yaştaki pek çok kuş gözlemcisi tarafından da kullanılıyor.

eBird profilleri <http://ebird.org/ebird/turkey/places> adresine girilerek ve ülke adı yazılarak kolaylıkla görülebiliyor. Daha sonra üst sağ köşede "Top eBirders" ve bunun altında "Top 100 eBirdes" bölümlerini bulabilirsiniz. En çok tür kaydı yapan 100 kuşçu listesini açtığınızda birçok ismin mavi ile belirtilmiş olduğunu görürsünüz. Kuş gözlem deneyimlerini ve eBird'ü nasıl kullandıklarını paylaştıkları kullanıcı profillerini görmek için bu isimlere tıklıyorsunuz. Bir süre sonra tüm ülkelerden her yaşta kadın ve erkeklerin eBird kullandıklarını görüyorsunuz.

Kuşbank'ta 2014 yılı sonuna kadar Anadolu'da kaydedilen tür sayısı

Kayıtlar doğa korumada kullanılıyor mu? Hangi amaçlar için kullanılabilirler? Gözlemleri kayıt altına almak neden önemli?

eBird tüm dünya çapında doğadaki kuşların gerçek zamanlı takibine olanak sağlıyor. Bu durum genellikle koruma için ihtiyaç duyulan güncel verileri sağlayarak belli bir bölgede yaşayan türlerin daha iyi korunması için nelere gereksinimi olduğuna, hangi türlerin artıp azaldığına veya hangi bölgelerin Önemli Kuş Alanı (ÖKA) olarak veya diğer tür koruma statülerine alınması gerektiğine karar vermede yardım ediyor. Kuşların ne zaman, nerede olacağını bilmek toprak sahiplerine ürünlerini ne zaman hasat edeceğini, samanı ne zaman biçeceğini, ördekler ve kıyı kuşları için ne zaman bentlere su toplayacağını anlamasına yardım ediyor. eBird verileri ayrıca bilim insanlarına çalışma yapacakları türlerin ne zaman ve nerede bulunacağına dair kolay erişim sağlayarak çalışmalarını dizayn etmelerine yardım ediyor. En önemlisi göç hareketleri yeni keşfedilen Güney Amerika'daki kuşlar için eBird verileri sayesinde pek çok az bilinen türün nerede ve ne zaman bulunacağına ve hareketlerine netlik

getiriyor. Önemli Kuş Alanları metodolojisi eBird verilerini ÖKA süreci için önemli olan yüksek sayıda veriye erişerek kullanıyor.

eBird verilerinin koruma için kullanıldığına dair yüzlerce örnek var. Koruma amaçlı kullanılan çeşitli durumları gösteren bir çalışmaya buradan ulaşabilirsiniz; <https://www.allaboutbirds.org/9-ways-people-have-used-ebird-data-to-make-conservation-happen/> Ayrıca buradan orijinal bilimsel yayınlara ulaşılabilen linklere erişim de bulunuyor.

eBird verilerini kullanarak oluşturulan bilimsel çalışma örnekleri var mı? Eğer varsa açıkla mısınız?

eBird verilerine erişim ücretsiz olduğu için bunların nasıl kullanıldığına dair pek çok örnek var. Veriler 10 binden fazla sayıda indirilmiş ve 100'den fazla bilimsel çalışmada kullanılmış. Pek çoğu linkte listeleniyor: <http://ebird.org/content/ebird/about/publications/>.

Bunlar arasında göç kayıtları ve türün dünya üzerindeki dağılımı değişikliklerini içeren çalışmalar, habitat kullanım çalışmaları, türlerin taksonomilerini içeren çalışmalar, büyük veri analiz tekniklerini kullanarak türlerin miktar ve mevcudiyetini anlamaya yönelik yeni yollar tanımlayan çalışmalar var. Ayrıca kuş gözlemciliğinin sosyal yönlerini, eğitime yararlarını ve halk temelli bilimde kullanımını tanımlayan çalışmalar da var.

Cornell'de bulunan bir grup ve partnerlerinin yaptığı bir çalışmada gözlemci becerilerinin kuş gözlemciliği yapılan zamanda fonksiyonel olarak raporlanan tür sayısına göre ölçülebilmesine bakıyorlar; yüksek sayıda tür toplama dalgaları olan gözlemcilerin sürekli olarak daha nadir ve zor bulunan türleri tespit ettikleri bulunuyor. Bunlar eBird verilerinin kullanımına yönelik sadece birkaç örnek; eBird verilerinin dünya çapındaki diğer kullanım yollarını görmek için lütfen üstteki linke bakın.

Değişik ülkelerden yapılan kayıtlar kuşların göç rotaları hakkında fikir veriyor mu? Bu konuda hala devam eden veya biten çalışma varmı?

Kuşların göç rotalarını anlamak için değişik ülkelere veriler ihtiyacı var. eBird verileri Kuzey ve Güney Amerika'da kesintisiz ve biz bu verileri kullanarak tüm göç rotasını kapsayacak göç modelleri yapabiliyoruz. Avrupa ve Asya'da, Güneydoğu Asya ve Afrika gibi görece olarak daha az veriye sahip olduğumuz bölgeler var, bu da Paleoartik bölgede işimizi zorlaştırıyor. Bununla birlikte, daha çok insan katıldıkça ve analiz teknikleri ilerledikçe, Paleoartik'ten gelen verilerde aynı şekilde göç rotalarını ortaya çıkaracak.

Bir türün göçünü, üreme ve kışlama alanlarının tüm yıl boyunca haritalandırılması, eBird'ün en umut vaat eden yönlerinden biri. Bu zamana kadar ki diğer tüm gözlemler daha lokalize (Genellikle belli bir mevsimde belli bir ülkede.), bu nedenle sadece türe ait yılın küçük bir bölümündeki küçük bir bölgeyi gösteriyor. Kuş gözlemcilerin gözlemlerini tüm türleri içine alacak şekilde eBird'un seyahat hesabı veya sabit hesap protokollerini kullanarak raporlamaya devam etmeleri bu raporlama metodlarının bilim için çok kullanışlı olması ve kıta ölçeğinde göç analizlerine yeni bölgelere genişleyecek şekilde izin vermesi açısından çok önemli.

Hangi ülkelerde kullanıcılar gözlemlerini kayıtlı etmekte? eBird'ü insanlar daha yoğun olarak nerelerde kullanıyor?

eBird'de dünya çapındaki her ülke ve bölgeden kayıt var. Kuzey ve Güney Amerika, Avrupa, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Doğu Asya'nın bazı bölgeleri en iyi şekilde temsil edilirken eBird kullanıcılarının sayısını artıracak şekilde dünya çapında sürekli olarak yeni ortaklıklar yapıyoruz. Oldukça nadir türler de dahil olmak üzere bu yazı yazılırken dünya çapındaki türlerin %98'ine yakını eBird'te kayıtlı bulunuyor. Kayıt altında olmayan türlerin çoğu tükenmiş, aşırı derecede nadir bulunan ve sadece birkaç gözlemlerle bilinen türler veya oldukça nadir ziyaret edilen küçük adalarda lokalize türler. eBird büyümeye devam ettikçe kayıtlarımızın dünya çapındaki tüm türleri kapsamasını umuyoruz.

Bu yoğun kullanımın nedeni ne olabilir? Kayıtların artırılması için ne yapılabilir?

Ortaklıklar bizim için en önemli konu ve kullanımın büyümesine yardım ediyor. Cornell'de dünya çapında sistemin iyi işlemesi için çalışırken bu esnada kuş gözlemcileri için eğlenceli yeni araçlar geliştirmeye, bilim ve koruma amaçlı veri kullanımı için daha iyi yollar bulmaya çalışıyoruz. Aynı zamanda dünya çapında önemli kuş koruma toplulukları ve kuş gözlem kulüpleri ile de yeni ortaklıklar oluşturmak için yoğun çaba harcıyoruz. Bir kez ortaklık kurulunca, Türkiye'de olduğu gibi, bu belli bir ülkede kuşların belgelenmesi amacıyla ortak bir amaç etrafına çeşitli grupların birlikte toplanmasına izin veriyor. Aynı zamanda hikayelerin ve ağ içeriğinin lokal dile çevrilmesine olanak sağlayarak daha çok insana ulaşma imkanı veriyor. Ama en önemlisi insanların aralarında iletişim kurmalarına güveniyoruz. eBird'e yeni insanlar katıldıkça bunu arkadaşlarına anlatacaklarına ve sadece eBird'ü kullanmaktan keyif aldıklarını değil fakat bunun daha iyi bilimsel çalışmalar ve bilgilendirilmiş koruma çabalarını kullanarak, kuşlara nasıl yardımcı olunduğunu söylemelerini umuyoruz. Bu nedenle lütfen eBird'un facebook sayfasını beğenin ve bunu kuşlarla ilgilenen arkadaşlarınız ile paylaşın. Biz eBird'un tüm dünyadaki insanlara ulaşmasını ve kuşlar ve kuş gözlemciliği üzerinden dünyadaki insanları bir araya getirmesini istiyoruz.

Kuş gözlemcileri gözlemelerini eBird'e nasıl kayıt ediyor?

Kuş gözleminizi kayıt etmeniz kolay. Sadece ebird.org adresine gidin ve sayfanın üst kısmında bulunan "gözlem girişi" bölümüne tıklayın. Bu sizi nerede kuş gözlemi yaptığınızı belirtmenizi istediğimiz ekrana götürüyor. Sonra, daha önce bulunan belirli bir bölge (Büyükçekmece Gölü gibi) veya sizin kendi lokasyonunuzu (evinizin bahçesi vb.) seçebileceğiniz bir harita görüyorsunuz. Bundan sonra gözlemi yaptığınız tarih ve saati soran bir ekran geliyor. Bu bilgileri girdikten sonra bu bölgede ve zamanda görülmesi muhtemel türlerin bulunduğu bir liste (isimleri İngilizce, Türkçe veya bilimsel isimler olarak "preferences" den seçebilirsiniz) belirliyor. Eğer nadir bir tür tespit ederseniz "tür ekle" veya "nadir türleri göster"e tıklayarak kayıt edebilirsiniz.

Tüm türler için sayı giriniz (veya türün olduğunu biliyor fakat sayısını bilmiyorsanız X giriniz.) ve gözlemlediğiniz tüm türleri kayıt altına alınız. Eğer tüm gözleminizi girdiyseniz bu soruya "evet"e basarak cevap veriniz, bu şekilde veriler daha kullanışlı olur. Eğer bir yırtıcı veya baykuş gördüyseniz ama başka tür görmediyseniz "tanımladığın tüm kuşları girdin mi?" sorusuna "hayır" olarak cevap veriniz.

Yeni kuş gözlemcilerini eBird kullanmak için nasıl teşvik ediyorsunuz?

Biz yerel topluluklara ulaşmamızı sağlayacak ve onlarla beraber olmamıza olanak verecek ortaklık çalışmalarına çok önem veriyoruz. Ayrıca aylık görevlerle (ayın ebird kullanıcıları gibi) eBird uygulamalarını daha iyi hale getirmeye çalışıyoruz. Dünyaya çapında bu görevleri tamamlayan herhangi biri bedava bir dürbün kazanabiliyor. eBird'u eğlenceli hale getirmeye odaklanıyoruz. Veri girişini kolay ve

ödül kazandırıcı hale getiriyoruz. Kullanıcıların bu veriler sayesinde kuş gözlem yeteneklerini geliştirmelerini sağlamayı amaçlıyoruz. Dünya çapındaki kullanıcılarımızdan gelen geri dönüşleri önemsiyoruz. eBird'ü geliştirebilecek ve daha ileriye götürecek fikirleri dinlemeye çalışıyoruz. Önümüzdeki birkaç yılın yeni ödüller geliştirerek, verileri incelemek için yeni yöntemler araştırarak ve mobil telefon veri girişini kolaylaştırarak daha da heyecanlı olacağını umuyoruz.

Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Şunu eklemek isterim ki, Türkiye'deki ortaklığımız için ve eBird'ü Türkçe olarak eKuşbank aracılığıyla Türkiye'deki kuşçulara sunmaktan dolayı çok heyecanlıyız. Daha çok kuş gözlemci katıldıkça ve geçmiş ve günümüzden veri ekledikçe, verileri analiz etmek, Avrupa ve Avrupa-Afrika uçuş yollarını bir araya getirmeyi dört gözle bekliyoruz. Türkiye önemli bir göç yolu ve eBird verileri halihazırda burada görülen yüksek kuş sayılarını ve göçmenler için uçuş yollarının önemini gösteriyor. Ayrıca tüm verileriniz önemli, bu bahçenizde yaptığınız bir gözlem de olsa, işe giderkenki yürüyüş yolunuz üzerindeki, bir parktaki veya öğle aranızdaki bir gözlem de olsa. Bahçenizde veya favori kuş gözlem alanınızda bir ayda veya yılda kaç tür gözleyebildiğinize bakın. Bu eğlenceli bir oyuna dönüşebilir. Ayrıca eBird'e sadece önemli ve tanınmış kuş gözlem alanlarında hangi türlerin olduğunu değil ama aynı zamanda kentsel alanlar, banliyöler, parklar ve alışılmışın dışında kuşların olmadığı alanlarda da kuş nüfuslarının genel olarak sağlık durumlarını anlamamıza yardımcı oluyor. Türkiye'deki gelişmemizin devam etmesini dört gözle bekliyoruz ve ayrıca paydaşlarımız olan Doğa Derneği ve Türk Kuş Kayıtları Komitesi'ne katkıları ve eBird'ü Türkiye'deki kuşçulara tanıttıkları için teşekkürlerimizi sunarız.

Avustralya'nın Gülen Sesi Kookaburra

Yazı:
Gökçe Okullu

Avustralya'nın kuş varlığındaki yeri oldukça önemli olan kookaburraların, herhangi bir yok olma tehdidiyle karşı karşıya olmasalar da şehirleşmeyle birlikte yaşam alanının giderek azaldığı gözlemleniyor. Buna rağmen yüksek adaptasyon becerileri sayesinde kendilerine yemek ve yaşam alanı sağlayabiliyorlar.

Asya'dan Okyanusya'ya uzanan uzun bir yolculuğun son durağıydı Avustralya. Kristal Sular Ekoköyü¹ ile önceden yazışmış, anlaşmıştık; bir süre orada kalacaktık. 2016'nın Mart ayında güneşli bir günün sabahında, geniş arazilerin arasından seyrederек köye vardık. Köye varır varmaz hissettiğim topraklanma hissini anlatacak kelimelerim yok ne yazık ki. Mutlak bir sakinliğin içinde, yeşilin türlü tonlarının arasında nice puslu mistik sabahlara uyanacağımız ekoköydeki ilk küçük evimize yerleştik. İlk günüm derin uykularla geçti. Ertesi günse evin verandasından ormana bakarak...

Güzel bir sohbetin ortasıydı, konuya son derece odaklanmış bir halde bir şeyler anlatırken birdenbire ormandan gelen bitmek bilmez bir kahkaha sesiyle irkildim. Bu hissi bilirsiniz herhalde: orman benimle resmen dalga geçiyordu! Verandaya çıkıp kahkahaya inat, biraz da sesimi yükselterek "Evet, işte böyle, tam da anlattığım gibi, ne var canım bunda gülünecek?" diye serzenişte bulunduğumu

hatırlıyorum. Saniyeler içinde serzenişim kahkahalarımaya karıştı. Bildiğin ormanla kahkahalaşıyorduk artık. İşte Avustralya'nın gülen sesi kookaburra ile böyle tanıştım.

Anayurdu Doğu Avustralya ve Yeni Gine'deki okaliptüs ormanları olan, yalıçapkınlarının en büyüğü kookaburra dikkat çeken boyutuyla bir zamanlar dev yalıçapkını olarak adlandırılırsa da ötüşü boyunu geçtiğinden olsa gerek artık gülen kookaburra olarak adlandırılıyor. Dediklerine göre bu kahkahamsı ötüşü aslında onun için "Benim yerim yurdum burasıdır." demenin bir yoluymuş. Bir kuş düşünün ki evini barkını kahkahalar atarak belli etsin. Sanırım bu yöntemi ben de kendi hayatıma adapte edeceğim. Siz de eşlik etmek isterseniz, tam şu anda sizi yaşam alanınızı kahkahalarınızla kutlamaya davet ediyorum. Lütfen siz de kookaburralar gibi bunu tek başınıza değil yaşamınızı paylaştığınız diğer aile bireylerinizle birlikte yapın.

¹ <http://crystalwaters.org.au/>

Fotoğraf: Graeme Chapman

Kookaburra

Kahkahalar bittiyse, şimdi yine bana kulak verebilirsiniz. Daha onlardan öğreneceğimiz çok şey var. Yerini, yerleşimini oldukça coşkuyla karşılayan kookaburra, öte yandan, tebdil-i mekanda ferahlık olduğuna da inandığından olsa gerek birer yıllık döngüler içinde hep yerini değiştirmiş. Yani; başka, genişçe bir ağaçta tünemek, onun gövde ve dallarının içindeki oyuklara her seferinde yeniden yuva yapmaktan hiç vazgeçmezmiş. İşte bu da ikinci dersimiz olsun. Yenilenmeye ve değişime olan dirençlerimizi yumuşatmak.

Tabi bütün hayatımızı kahkahayla geçirecek bir hayalperestliğe çağrı değil onunkisi. Daha sıradan ötüşleri de var merak etmeyin. Bir diğer kuşu bulmak ya da ona kur yapmak için, tehlikeye karşı uyarmak için, sinirlendiğini göstermek ya da yiyecek istemek için de türlü ötüşleri mevcut. Ayrıca kendisi bunun farkında mı tam bilemesek de her gün doğumunda ve gün batımında öttüğü için ormancılardan alarm sesi olarak da hayatlarında yer etmiş durumda. Şanslı ormancılar, dünya saati uygulamasının verdiği karmaşadan uzak mutlu mesut yaşıyorlar ne güzel!

Ötüşünden bu kadar bahsettikten sonra endamına dem vurmazsak olmaz. Bu konuda da öncelikle kendi deneyimimden bahsedecek olursam, köyde dalların arasında defalarca kez gördüklerimin haricinde en çarpıcı karşılaşmamız Queensland eyaletinde, Chenrezig² adındaki bir Budist tapınağının bahçesinde oldu. Önce alçak bir yapının çatısının tam ucuna tünemişti. Büyüklüğü ve uzaklara dalan derin bakışları karşısında bedenimin nasıl da sakinleştiğini anımsıyorum. Biraz daha yaklaşayım derken uçup az ötemde yere tünedi koca gövdesiyle. Sade ve oturaklı bir duruşu vardı. Yere çok sağlam basıyor, bir yandan da tüy gibi hafif uçuşa geçiyordu. Öyle pır pır bir kuş gibi değil, başka bir âlemden başka bir tür gibiydi benim için. Etkilendim ondan. Şimdi bile hissediyorum güçlü varlığını.

Avustralya'nın kuş varlığındaki yeri de oldukça önemli olan kookaburraların (*Dacelo novaeguinae*) boyutlarını gözünüzde canlandırmak isterseniz diye biraz da sayılarla anlatmak isterim onu. Erkeğinin 310-345 gram, dişisinin de 355-480 gram ağırlığında olduğu biliniyor. Boyu ise 39-42 santimetre arasında değişiyor. 45 santimetre olan dişilere de rastlandığını biliyoruz. 10 santimetreye kadar uzanabilen gagasını omurgasızları ve nadiren küçük yılanları da içeren küçük omurgalıları yakalamak için kullanıyor. Tek eşliliği tercih ediyor. Dişisi beş taneye kadar yumurta bırakabiliyor. Bu yumurtalar ebeveynler ve yaşlı akrabalar tarafından oluşan kolektif birimler tarafından gözetiliyor. Uçmaya hazırlanan yavrular olası düşmelere karşı korunmak için genelde aileleriyle birlikte kalıyor.

Kookaburralar herhangi bir yok olma tehdidiyle karşı karşıya olmasalar da şehirleşmeyle birlikte yaşam alanının giderek azaldığı gözlemleniyor. Buna rağmen yüksek adaptasyon becerileri sayesinde kendilerine yemek ve yaşam alanı sağlayabilen banliyölerde de yerleşebiliyorlar. Batı Avustralya ve Yeni Zelanda'ya sonradan getirildiği için o bölgelerde biraz daha yaramaz olarak bilinen kookaburra kümes hayvanlarına meylederek çiftçileri kızdırmayla da meşhurmuş.

Güçlü aurasından bahsetmiştim, renklerinden de bahsedecek olursam; gövdesi beyaz ya da krem rengi. Gözlerinin kenarlarındaki koyu kahve çizgilerin rengi başın tepesine doğru gittikçe açılıyor. Kanatlar ve gövdenin arkası kahverengidir ve omuzlara doğru gökyüzü mavisi noktalarla bezenmiş.

² <http://www.chenrezig.com.au/>

Kookaburra ve Gökçe

Kuyruğu paslı kırmızı, turuncu ve siyah, koyu kahve renklerinde enine çizgili, tüylerin uçları giderek beyazlaşıyor. Ağır gagasının üstü siyah, altı kemik renginde.

Dilerim sizler de bir gün bu güçlü varlıkla karşılaşsınız. Eğer meşhur kahkahasını şimdiden duymak isterseniz hemen videolarını izlemeye başlayabilirsiniz. Güne güzel başlamak için harika bir yol olabilir bu.

Kaynaklar:

<http://crystalwaters.org.au/>

<http://www.chenrezig.com.au/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Laughing_kookaburra

<http://www.birdsinbackyards.net/species/Dacelo-novaeguineae>

<http://animals.sandiegozoo.org/animals/laughing-kookaburra>

Alışılmadık Bir Bilmece: Deniz Kuşları ve Balıkçı Oltaları

Yazı:
Dilek Şahin

Fotoğraf: Vero Cortes

İspanyol paraketa balıkçıları ve deniz kuşları; avlanma esnasında bir çok deniz kuşu balıkçı teknelerini izliyor.

“Soframıza gelen deniz ürünlerinin ardında yatan gerçekleri bilerek, sürdürülebilir balıkçılığa ve dolayısı ile deniz kuşlarını da içeren deniz canlılarının korunmasına bir adım daha yaklaşabiliriz.”

Fotoğraf: Vero Cortes

İspanyol paraketa balıkçılığında hedef dışı avlanmış bir yelkovan.

Tabağınıza gelen bir balığın bir deniz kuşunun yaşamına mâl olabileceğini biliyor musunuz? Balıkçılıkta, av sırasında hedefte olmayan diğer deniz canlılarının oltalara veya ağlara takılması durumuna hedef dışı avlanma deniyor. Hedef dışı avlanma deniz kuşları da dâhil bir çok deniz canlısı için küresel ölçekte bir problem. Her yıl yalnızca Avrupa denizlerinde 200 binden fazla deniz kuşunun balıkçı oltalarına veya ağlarına takıldığı tahmin ediliyor¹.

Peki deniz kuşlarının hedef dışı avlanması neden oluyor? Problemin sebeplerini anlamak için önce deniz kuşlarını biraz daha yakından tanımak gerekiyor: Deniz kuşları, yaşamının büyük bir kısmını denizde geçiren ve hayatta kalmak için deniz kaynaklarına ihtiyacı olan türler. Türkiye'nin üç tarafı

denizlerle çevrili olsa da, deniz kuşlarının sayısı çok değil. Ancak yıl boyu görülen az sayıda tür oldukça yüksek yoğunlukta barınıyor. Buna en güzel örnek bir açık deniz kuşu türü olan yelkovan.

Deniz canlılarını yakalamada kullandığımız araçların (ağ ve olta) seçiciliği mükemmel değil, istemesek de hedeflediğimiz balıklar dışında tonlarca başka deniz canlısı yakalıyoruz. Bu deniz canlıları, karaya çıkmadan denizin ortasında geri bırakılıyor. Yani normalde deniz kuşlarının erişiminin kolay olmadığı tonlarca balık dipten toplanıp bir anda kuşların önüne seriliyor. Hal böyleyken deniz kuşları da insan aktivitelerine uyum sağlayarak bu "ıskarta" denen hedef dışı avlanmış türler ile beslenmeyi seçerek bunu bir alışkanlık ediniyor.

¹ Žydelis, R., Small, C., & French, G. (2013). The incidental catch of seabirds in gillnet fisheries: A global review. *Biological Conservation*, 162, 76–88. <http://doi.org/10.1016/j.biocon.2013.04.002>

Ancak bu alışkanlık ne yazık ki deniz kuşlarının sürekli balıkçı tekneleri ile etkileşime girmesine ve zaman zaman oltalarda kullanılan yemlerin ya da hali hazırda ağlarda yakalanmış balığın cazibesine dayanamadığında oltaya veya ağlara takılması ve nihayetinde ölümü ile sonuçlanabiliyor.

Fotoğraf: Kemal Kahraman

Yelkovan

Deniz kuşlarının hedef dışı avlanması konusunda algımız oldukça pozitif; olsa olsa yılda bir iki deniz kuşu oltaya takılır deyip geçiyoruz. Bu algı ile aslında yıllarca bir çok deniz kuşu türünün nüfusunun çöküşünü izledik. Hedef dışı avlanma, deniz kuşları için ilk defa 1970'lerde Grönland somon balıkçılığı tarafından uzatma ağlarında yıllık 500 bin kadar kalın gagalı alkin (*Uria lomvia*) hedef dışı avlandığını anlatan bir makale ile dikkat çekti². Sonrasında dikkatler diğer av araçlarına kaydı ve birçok farklı av aracında durumun benzer olabileceği anlaşıldı. Problemin varlığı konusunda kazanılan bu farkındalığa karşın, problemi önlemek adına çok az şey yapıldı çünkü hedef dışı avlanmaya maruz kalan deniz canlıları açık denizde yaşadığından araştırmacıların bu problemi gözlemleyip sayılara dökmesi oldukça zor. Hal böyleyken biz de yıllarca bunu görmezden geldik. Peki yılda bir kaç yüz bin deniz kuşu ölse ne olur? Diğer yandan kendini toparlamak için her sene üremiyor mu bu kuşlar? Burada bir durmak ve deniz kuşu bilgimizi martılardan öteye taşımak gerek keza deniz kuşlarının büyük kısmı "gözümüzün önünde" yaşamıyor, dolayısı ile onların yaşam tarzı hakkında bilgilerimiz çok sınırlı. Deniz kuşları hakkında şu bilgileri daima akılda tutmak gerek:

- Deniz kuşları uzun yaşamalı canlılar ve üreme olgunluğuna geç ulaşıyorlar. Yelkovanlardan örnek verelim; yuvadan ayrılan bir yavru üremek için aynı yere ortalama 5 sene sonra dönüyor. Bu 5 seneyi denizde, ileride yavrusuna besin

bulabileceği verimli alanları keşfetmekle geçiriyor.

- Üremeye başlayan deniz kuşları her sene 1 defa ürüyor; yelkovan, boz yelkovan gibi açık deniz kuşları yılda sadece 1 yumurta bırakıyor, karabataklar ve martılar gibi daha kıyasal türler ise 2-3 yumurta bırakabiliyorlar. Az sayıda yavrunun bakımına oldukça uzun sürüyor; Türkiye'de açık deniz kuşlarında yavru bakım evresi 4 ila 5 ay sürüyor. Bu uzun yavru bakım evresinde deniz kuşları hiç duymadıkları kadar kaliteli besine ihtiyaç duyuyor. Dolayısı ile balıkçılar ile daha fazla etkileşime girebiliyor, daha fazla "hedef dışı av" olabiliyorlar.
- Kimi deniz kuşlarında üreme başarısı yaş ile doğru orantılı artıyor; üremeye yeni başlayan bireyler besin bulma konusunda çok deneyimli olmadığından ilk yıllarında sağlıklı yavrular yetiştiremeyebiliyor.
- Bu gerçekler doğrultusunda bir deniz kuşu popülasyonundan deneyimli bir üreyen erişkinin kaybı ancak seneler sonra telafi ediliyor. Yani popülasyon kayıplarını çok yavaş onarıyor.

İşte deniz kuşlarının bu "yavaş" yaşam tarzı, balıkçılıktan kaynaklanan hızlı ölümleri kaldıramaz hale geliyor ve hızla çöküyor. Örnekler için çok uzağa gitmemize gerek yok, bu yok oluş süreci İspanya'nın Balear adalarına endemik bir yelkovan türü (*Puffinus mauretanicus*) için hesaplandı ve bu türe 60 yıl ömür biçildi³. Peki, Türkiye denizlerinde durum nasıl? Türkiye'deki balıkçılıkta en önemli alan Karadeniz ve en çok

Fotoğraf: Ozan Kaan Sadıklar

Kuzey İzmir'de paraketa oltalarını sardalya ile yemleyen bir balıkçı

² Tull, C. E., German, P., & May, A. W. (1972). Mortality of Thick-billed Murres in the West Greenland Salmon Fishery. *Nature*, 237(5349), 42-44. JOUR. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1038/237042a0>

³ Genovart, M., Arcos, J. M., Álvarez, D., McMinn, M., Meier, R., Wynn, R., ... Oro, D. (2016). Demography of the critically endangered Balearic shearwater: the impact of fisheries and time to extinction. *Journal of Applied Ecology*, n/a-n/a. <http://doi.org/10.1111/1365-2664.12622>

avlanan tür hamsi gibi görünse de aslında filomuzun büyük kısmını Ege ve Akdeniz’de küçük ölçekli balıkçılık oluşturuyor. Bu balıkçılıkta “paraketa” denen oltalar ve ağlar karışık kullanılıyor. Küçük ölçekli balıkçılık coğrafik olarak kıyıda açığa kadar büyük bir alanı kapsıyor.

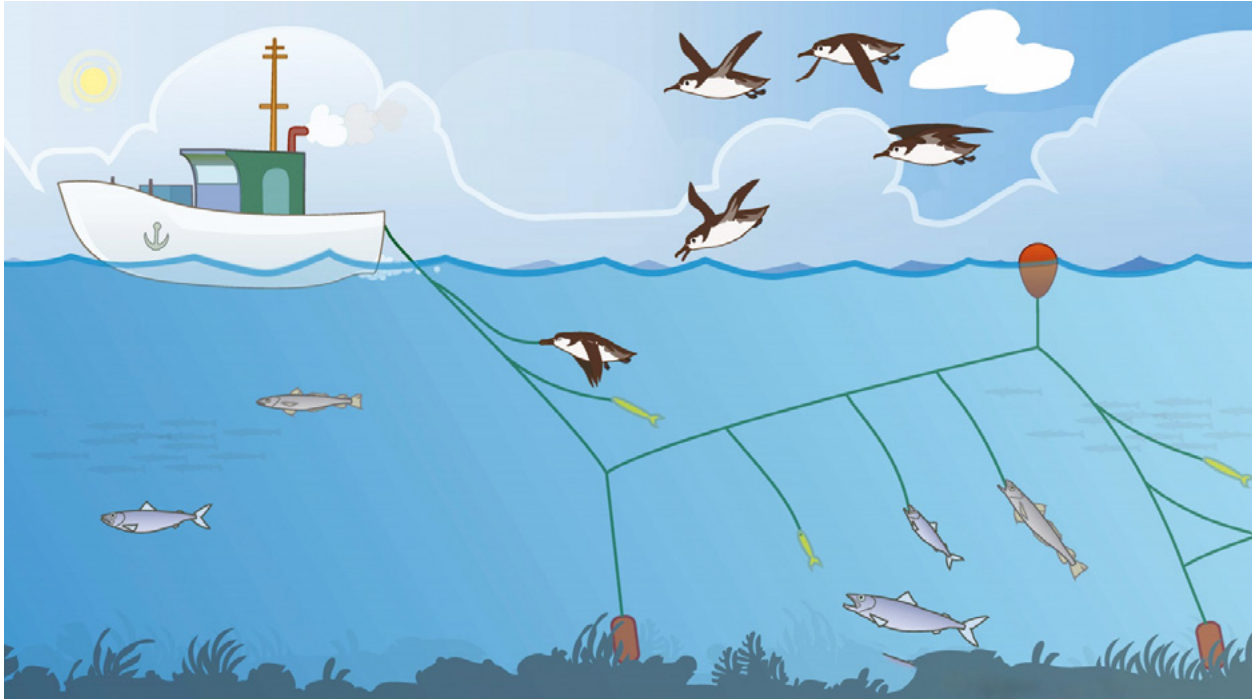
Hal böyle olunca deniz kuşları ile bu çok sayıda teknenin aynı yerde aynı zamanda karşılaşması ve bir etkileşime girmesi çok olası. Ancak denizlerimizde balıkçı oltalarına veya ağlarına takılan kuşlar konusunda daha önce yapılmış bir araştırma yok. Bu boşluğu doldurmak adına 2015’te küçük bir öğrenci ekibi ile Ege Denizi’nde deniz kuşları için hedef dışı avlanma projesi başlatmaya karar verdik ve genç ekiplere koruma projeleri için destek sağlayan Conservation Leadership Programme sayesinde fikrimizi hayata geçirdik.

Türkiye’de çok fazla sayıda yerleşik deniz kuşu türü barınmamasına rağmen bu projeye ihtiyaç duyduk çünkü herhangi bir türü korumak için sadece üreme bölgesine değil, türün yaşamının büyük kısmını geçirdiği kışlama ve bu iki bölge arasında bağlantıyı sağlayan göç bölgesine de odaklanmak gerekiyor. Yelkovan, boz yelkovan ya da fırtına kırlangıcı gibi açık deniz kuşları söz konusu olduğunda koruma

çalışmalarının coğrafik kapsamı biraz genişliyor; çünkü bu türlerin üreme ve kışlama alanları arasında mesafeler çok uzun. Diğer taraftan daha lokal göç yapan ama Akdeniz’e endemik alt türü olan tepeli karabatak gibi türlerde ise neslin devamı için gen çeşitliliğini sağlayan lokal popülasyonların korunması gerekiyor.

Bizim sınırlarımızda üresin ya da üremesin bu endemik türlerin Türkiye denizlerinde karşılaşacağı tehditler türlerin küresel nüfusunu etkileyecek. Bu tehditlere denizlerdeki en büyük tehdit olan hedef dışı avlanma da dahil. Yılda hangi türden, kaç birey deniz kuşunun denizlerde hedef dışı avlanma ile kaybedildiği iyi bilinmeli. Bu bilginin keşfine biz Ege Denizi paraketa balıkçılığından başladık.

Paraketa uzun bir hat üzerine belirli aralıklarla bağlanmış, ucunda kanca olan daha kısa misinalardan oluşuyor. Bu kancalara da büyük balıkları avlamak için yem olarak küçük balıklar ya da karides gibi kabuklu canlılar takılır ve hatlar denize bırakıldıktan sonra bir kaç saat bekletiliyor. Aslında paraketayı bildiğimiz el oltalarının gelişmiş sistemi olarak düşünebiliriz. Paraketa sisteminde, oltalar denize indirildiğinde dibe çökmeden önce bir süre yüzeyde kalıyor.

Çizim: Eduardo Rodriguez

Paraketa olta sistemi ve deniz kuşları: Paraketa oltaları uzun bir hat boyunca belli aralıklarla yerleştirilmiş ve uçlarına yem takılmış kancalardan oluşuyor. Deniz kuşları bu kancaların ucuna takılı küçük balıkları almaya çalışırken oltaya takılıp suyun altında boğuluyorlar.

Fotoğraf: Dilek Şahin

Deniz kuşu hedef dışı avlanma proje ekibi!

Bu sırada yüzeydeki yem balıklarını gören deniz kuşları bunların bir kancaya takılı olduğunu fark edemediğinden yemleri almaya çalışıyor ve kancaya kendisi takılarak suyun altında boğuluyor. Oltalar genelde bir kaç kilometre uzunlukta olduğundan balıkçının da geri dönüp takılan her kuşu kurtarma şansı olmuyor.

Projenin uzun vadeli hedefi denizlerde hedef dışı avlanma problemini enine boyuna anlamak: Hangi bölgelerde, hangi balıkçılıkta, ne zaman ve neden oluyor? Bu soruları küçük bir alanda dahi bir senelik gözlemler ile cevaplamak imkansız, keza hedef dışı avlanma düzensiz aralıklarla gerçekleşen bir olay. Dolayısı ile problemi anlayabilmek için uzun dönemli gözlem yapmaya ihtiyacımız var. İşte bu projenin kısa vadedeki hedefi bir izleme programı kurmak. Yani proje bittikten sonra da gönüllüler ve balıkçıların katkısı ile hedef dışı avlanan deniz kuşları hakkında veri akışını devam ettirmek istiyoruz.

Ek Bilgiler:

- 1- Proje hakkında daha detaylı bilgi için: www.yelkouanshearwater.org
- 2- Projenin tam ismi: Ege Denizi Paraketa Balıkçılığında Deniz Kuşları İçin Hedef Dışı Avlanmayı İzleme Programının Kurulması
- 3- Proje destekçi sayfası: <http://www.conservationleadershipprogramme.org/project/initiating-a-by-catch-monitoring-program-for-seabirds-in-turkey/>

Bunun için sağlam bir gönüllü programına ihtiyacımız olduğu açık!

Projede verileri avlanma esnasında tekneden yaptığımız gözlemler veya av dönüşünde balıkçılara yaptığımız anketler ile topluyoruz. İlk sonuçlara göre deniz kuşlarının oltaya takılması o kadar da “olağandışı” değil ama kesin faktörlere bağlı. Henüz elimizde detaylı analiz yapmaya yetecek kadar veri birikmediğinden sayılarla konuşmak çok zor. Ancak proje sonunda hafife alınmayacak bir problemle karşı karşıya kalacağımızı hissediyoruz.

Peki siz bu konuda neler yapabilirsiniz? Eğer kuşlara, kuş gözlemine, doğa korumaya ilginiz varsa projede sizler de veri toplayarak bu problemi daha iyi anlamamıza yardımcı olabilirsiniz. İlla tekneye çıkmaya gerek yok yaşadığınız bölgedeki paraketa balıkçılarına av dönüşü anket yaparak bize destek olabilirsiniz. Deniz kuşlarını tanımlama ya da balıkçılarla iletişim konusunda gerekli bilgileri proje ekibi sağlıyor. Ancak bunun için biraz vaktinizin olması ve Ege kıyısında ikamet ediyor olmanız gerekiyor.

Bunun dışında problemi daha geniş kitlelere duyurmamıza yardım edebilirsiniz. Sorunlar tüketim alışkanlıklarımızın bir sonucu. Masamıza gelen deniz ürünlerinin ardında yatan gerçekleri bilerek ve dolayısı ile daha dikkatli tüketerek bile sürdürülebilir balıkçılığa dolayısı ile deniz kuşlarını da içeren deniz canlılarının korunmasına bir adım daha yaklaşmamızı kolaylaştırabilirsiniz.

Küçük Kuğu

Bütün gün
Şakıdı durdu tarlakuşu
Günler ne kadar kısa!

Şiir:
Matsuo Basho

Lak Lak, Düt Düt

Yazı:
Turan Çetin

Dünyanın sırrı bir tırtılın ayak izlerinde

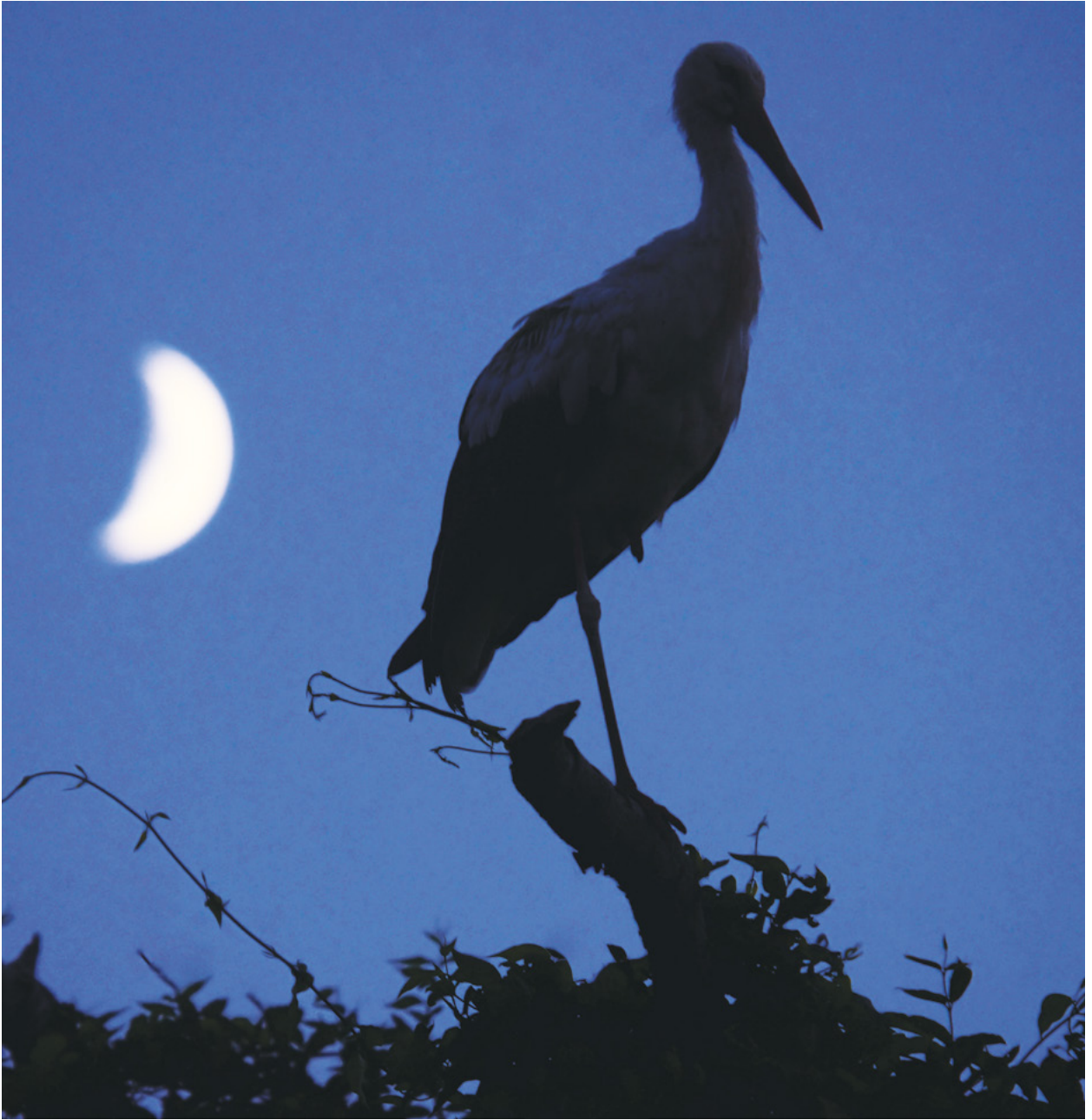
Yirmili yaşların başlarında doğa koruma çalışmalarıyla yaşamaya karar verdiğimde başucu kitaplarımdan birisi, Hikmet Birand'ın Alıç Ağacı ile Sohbetler'iydi.

Kitap 60'lı yıllarda Ankara'nın Dikmen Vadisi'nin sırtlarında yalnız bir alıç ağacının üzerinden ilerliyordu. Kitabın son kısmında "Sohbetlerimizi dinlemiş olanlar, Anadolu'yu gezerken bakıp geçtikleri, görmeden geçtikleri manzaraları artık başka bir gözle gözetleyecekler; gördükleri her otun, her çalı ve tek ağacın, taşın toprağın anlattıklarına kulak verecekler ve onlara karşı davranışlarına herhalde bir çekidüzen vereceklerdir." yazıyordu.

Yıllar sonra kısa süreliğine Ankara'da bulunmam gerekti. Bu süre zarfında Dikmen Vadisi'ne, Birand'ın alıç ağacı ile sohbet ettiği yere gitmek istedim. Aradan geçen koskoca elli yıla inat Dikmen Vadisi'ne doğru yola koyuldum.

Bilenler bilir Ankara'nın en yüksek yerlerinden birisi olan Dikmen Mahallesi, vadinin iki yamacına doğru kurulmuş ve son yıllarda gökdelen yapımının hızla ilerlediği bir yer haline gelmiş. Vadi neredeyse tamamen yapılaşmış. Hikayenin geçtiği yer daha yukarılarda Keklikpınarı denen bir mevkide. Vadinin sırtlarında gezerken karşılaşılabileceğiniz yeşil alanlar neredeyse sadece parklar. Parkların büyük bir kısmı vadiye ait olmayan ve dışarıdan getirilip ekilmiş ağaçlarla kaplı. Her yer Afrika kökenli Anadolu'da doğal olarak yetişmeyen akasya ağaçlarıyla dolmuş. Alıç ağacını görmek neredeyse imkansız artık.

Aramaktan yoruluyor yüksek tepedeki bir parkın içersine oturuyorum. Sırtımı bir akasya ağacına yaslıyorum. Alıç ağacının akibetini, Hikmet hocanın kitabı yazarken nerede oturmuş ve nelerden feyz aldığını düşünürken bir ses: "Lak Lak". Anadolu deyişile bir "hacı leylek" konuyor aniden yanıma.

Fotoğraf: Alper Tüydeş

Leylek

Yolunu kaybettiğini düşünürken bir anda sesleniyor bana:

- Aferdersiniz güney ne tarafta?

- Hımmm şu taraf olması gerekli. Sen neden tek başınasın? Leylekler sürü halinde göç etmez mi?

Bende bir kuş gözlemcisiyim yıllardır sizlerin hem ilkbaharda hem de sonbaharda göçlerinizi bekleriz. Hatta Anadolu'da bir tabir vardır " leyleği havada görmek " diye. Gören kişi çok gezecek anlamını taşır. Sen kayıp mı oldun?

Leylek yorulmuş, susamış bir halde cevap verdi:

- Offff! Eskisi gibi göç etmek kolay değil, binlerce yıldır dinlendiğimiz uğrak yerlerimizin bir anda betonlarla kapandığını görüyoruz. Bizim göç esnasında mutlaka dinlenmemiz gerekiyor. Fakat daha önce dinlendiğimiz yerler artık yok ve her seferinde yeni bir yer bulmak için daha çok ilerlemek zorunda kalıyoruz. Eskiden otlak ve çayırılık alanlarda rahatça dinlenebiliyor birkaç gün kalıp enerji için beslenip yolumuza devam edebiliyorduk. Şimdi bu alanların hiçbirisi kalmadı. Yeni yerler bulmak ve dinlenmek her geçen yıl daha zor hale geliyor.

Düşünsene bir insan olarak koşuyorsun ve yorulduğunda, ihtiyaçlarını karşılamak istediğinde, dinlenmek istediğinde duramıyor ve devam etmek zorunda kalıyorsun. Eskiden düz tarım alanlarında dinlenirdik, birkaç gün bekler uzun yolumuza devam ederdik. Şimdi tarım alanları zehir dolu. Bırakın beslenmeyi, durmak bile zor. Börtü böcek hepsi birden zehirlenmiş durumda. En güzeli hiç durmadan yola devam etmek.

- Haklısın, atalarım tarlalarda leylek olduğunda, kendi ekinleri daha verimli olur diye, sizler kurbağa, böcek, çekirge ve yılanlarla beslendiğiniz için mutlu olurlardı. Ama artık zehirli ilaçlarla sizlere yiyecek bırakmıyorlar. Anladığım kadarıyla konmak için yer sorunu çekiyorsunuz. Hiç konmamaktan bahsettin. Konmadan dinlenmeden giderseniz sorun ortadan kalkacak mı?

- İnsanlar diğer canlılara ne yerde ne de gökte yer bırakmadılar? Bırak konmayı uçarken bile tedirgin oluyoruz. Bizler on binlerce yıldır aynı yolları kullanırız. Atalarımızdan böyle öğrendik. Anadolu topraklarını yol bildik dost bildik. Hala farkında değilsiniz ama Anadolu, kuşların en önemli göç yolu. Avrupa ile Afrika arasında kullanacağımız tek yol Anadolu.

Sizler ise son yirmi yıl içerisinde dev pervaneler ile göç yollarımıza engeller kurdunuz. Bizler uzun kanatlı göçmen kuşlardan sadece biriyiz. Şahinler, turnalar, kartallar, akbabalar, şah kartallar ve diğerleri var. On binlerce yıldır her zaman kullandığımız göç yollarına sanki biz yokmuş gibi sıra sıra dev pervaneleri yerleştirdiniz. Uzun kanatlarımız yüzünden hızlı manevra yapamadığımız için bunlara çarpıyor ve birçoğumuz yaralanıp ölüyoruz.

Sizleri anlamak zor. Eskiden çayırılık olan alanları, en verimli tarım alanlarını bir anda sular altında bırakıyorsunuz. Özgür akan dereleri, nehirlerin ya önünü kesip akmasına izin vermiyor ya da gözüne kestiğiniz yerde borulara hapsedip binlerce yıldır kurdun kuşun ve insanın kullandığı suyun kullanım hakkını elinden alıyorsunuz. Su sadece in-

sanlığın değil ki! Doğadaki her canlı ve cansız varlığın hakkıdır su, suyun özgür akmak hakkı.

- Ne havadan ne de karada rahat yok sanırım sizlere. Haklısın, bu tür büyük yapıların hepsi insan odaklı, yani bütün olarak değil sadece insan gereksinimleri ve uzun vadede planlanmamış çalışmalar. Anadolu'da sizler kutsal sayılıyorsunuz biliyorum ama hiç avcılıktan bahsetmedin. Sizlere ateş etmiyorlar değil mi?

- Evet bizlere hacı leylek de diyorlar, silah veya tüfekte ateş edildiğine pek rastlamadık. Ama diğer kuşlar ve canlılar neredeyse her zaman ölümlerle tehdit altında. Konaklama yapabildiğimiz zaten çok az yer varken birde o alanlarda, tüfekler ile sağa sola ateş ediliyor olması hiç huzur verici değil. Bizler sadece leylekleri değil diğer bütün canlıları düşünmek zorundayız. İlkokuldan itibaren sizlere anlatılan çok basit olan bir konu ekosistemin kendisi, yani her canlı bir diğeri ile bağlantılı ve birbirine muhtaçtır. Bu gün su kuşlarının avlanıyor olması bizim de geleceğimizin yok olması demek. Çünkü ancak su kuşlarının varlığı sulak alanların korunmasını sağlar veya insanların tarım yapıyor olmaları sayesinde biz bu alanlarda besleniyoruz.

- Sizler için yaşam bu kadar zor olmamalıydı!

- Aslında Anadolu'da değerlerine kültürüne ve doğasına sahip çıkan birçok yaşam yeri var. Bunlar çok uzaklarda değil. Fakat kaybolmaya yüz tutmuş bu gelenekleri korudukça doğadaki çeşitlilik artacak. Bunlara hak ettiği anlamı ve saygıyı göstermelisiniz. -Neyse çok lak lak yaptım, artık sürüme katılmam gerekiyor. Öncelikle kendi doğanıza ve özünüze sahip çıktığınızda bütün kötülükler kendiliğinden yok olacak. Dünyanın sırrı bir tırtılın ayak izlerinde.

"Lak lak" diye uçarken leylek; bir anda "lak lak" seslerinin yerini "düt düt" sesleri almaya başladı. Bu sesler akşam iş çıkışındaki trafiğin kalabalığında ki araç kornalarının sesiydi. Uyuyakalıp rüya gördüğüm yerden uyandırdı beni. Belki'de keramet Dikmen Vadisi'ndeydi.

Dikkuyruğun İzinde

Yazı:
Kaan Özgencil

Fotoğraf: Ertuğrul Korkmaz

Dikkuyruk, Mogan Gölü

“Bir zamanların önemli dikkuyruk yaşam alanlarından birisi olan İç Anadolu’da iki önemli göle odaklı olacaktı çalışmamız: Mogan Gölü ve Uyuz Gölü. Bu göllerde üreyen dikkuyruk nüfusunu izlemek projemizin esas amacıydı.”

Dikkuyrukların peşinde geçecek ve Orta Anadolu'nun bozkırlarına uzanacak yolculuğum İzmir Seferihisar'da, Anadolu'nun zeytinlerle süslü dağlarında başladı. Kuş gözleme ve kuşlara küsmüş olarak gittiğim fakat harika insanlarla tanışmamı ve bir kere daha kuşları sevmemi sağlayan Kuş Okulu'nda başladı her şey. Orada geçirdiğim üç güzel günün ardından çok büyük bir hevesle geldim Ankara'ya. Haftalar içinde ODTÜ Kuş Gözlem Topluluğu tekrar canlanmış ve yeni üyelerle dolmuştu. Yıllardır bu anı bekleyen, okuldan ve okul dışından birçok insan topluluğa gelmişti. Her şey çok iyi gidiyordu. Daha da iyi olamaz derken Doğa Derneği'nden aldığım bir telefonla o da oldu. Telefonun diğer ucundaki İtri Levent Erkol, küresel çapta nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan dikkuyruk isimli bir ördek türünün korunmasına temel olacak bir projede çalışmak isteyip istemeyeceğimi sordu. Yüzümdeki gülümsemeyi ve günlerce süren mutluluğuma tüm ailem şahit oldu. Hayatımın ilk projesi ve ilk profesyonel çalışmam! Havalara uçuyordum! Hem de uzun zamandır hayranlık duyduğum bir derneğin, hayranlık duyduğum çalışanları tarafından bana verilen bir proje. Böylece başladı dikkuyrukların peşinde geçecek yolculuğum.

İlk projesini yapacak genç bir bilim insanı adayı olarak çok heyecanlıydım. Hızlıca başladı literatür taramaları ve bilgi toplama çalışmaları. Büyüklerimin, Türkiye çok daha güzel bir yerken yaptığı çalışmaları okurken zamanda yolculuk yaptım. Bir hafta içinde ise arazilerimi planlamaya başlamıştım bile. Bir zamanların önemli dikkuyruk yaşam alanlarından birisi olan İç Anadolu'da iki önemli göle odaklı olacaktı çalışmamız: Mogan Gölü ve Uyuz Gölü. Bu göllerde üreyen dikkuyruk nüfusunu izlemek projemizin esas amacıydı. Serin ama güneşli bir günde, Uyuz Gölü'nde ilk arazi çalışmamızı yaptık. Nisan ayının ortalarıydı. ODTÜ Kuş Gözlem Topluluğu'ndan arkadaşlarım da o gün benimleydi ve projenin sonuna kadar benimle olacaklardı. İlk gözlemin ilk 15 dakikası bitmemişti ki ilk dikkuyrukları gördük. Üç tane, biraz ürkmüş biraz da acıkmış dikkuyruk karşımızda, Uyuz Gölü'nün sazlarının arasında besleniyorlardı. Dikkuyruklar da kuşların çoğunluğu gibi, daha süslü ve gösterişli olan cins erkek cinsi. Erkekler parlak dikkuyrukları, bembeyaz başları ile (ki bu Anadolu'nun pek çok yerinde dikkuyruğa "akbaş" denilmesine sebep olmuş) ördeklerin en güzellerinden. Dişiler ise kahverengi gagalara sahipler ve başları kahverengi tonlarında çizgilerle çevreli.

Küçük boyutuna (yaklaşık 3.5 km²) rağmen üreyen dikkuyruk nüfusuyla ün salmış bir göl Uyuz Gölü. İç Anadolu'daki en önemli üreme alanlarından. Göldeki su kuşları için en büyük sorun insanların doğal hayata sadece orada bulunarak bile verdiği rahatsızlık. (Gölün kıyısında insan eksik olduğunu proje boyunca göremedik.) Uyuz Gölü, Ankara'nın 75 kilometre güneyinde, Konya sınırına çok yakın bir yerde. "Kömüşini" denilen ve adı üzerinde kömüşleriyle meşhur olan küçük bir köyün 2 kilometre yakınında. Bu köyde artık kömüş yok. Çok fazla insan da. 90'lı yıllardan bu yana hayvancılığın ve tarımın çöküşüyle şehre göç sürekli artmış ve 2000'in üzerindeki insan nüfusu bugün sadece 200 civarı kalmış. Zamanında çamurlarda ve ıslak çayırlarda yuvarlanan kömüşler neden yok diye bir köylüye sorduğumda bana "Su mu kaldı ki kömüş kalsın?" diyerek serzenişte bulunuyor. Devlet Su İşleri'nin son yarım yüzyılda izlediği yanlış su politikaları, bir zamanlar sulak alanlarla dolu ve hayvancılığın beşiği olan İç Anadolu'da çölleşmeden ve yoksulluktan başka ne yarattı ki? O yüzden çok hüznü geliyor insana bu küçük köyün ismi. Bu küçük köy ayrıca Uyuz Gölü'nün yakınındaki yegane yerleşim yeri ve gölün korunabilmesi için gelecekte çok kilit bir rol oynayacak.

Projemizin diğer esas çalışma sahalarından birisi olan Mogan Gölü'ne gitmeden önce ise çok daha iyi bir hazırlık yapmam gerekiyordu. Ankara'nın 24 kilometre güneyinde yer alan bu göl, görece büyük bir yerleşim olan Gölbaşı ilçesinin içinde yer alıyor. Gölde yaşayan su kuşları için en büyük sorunların başında ise yapılaşmayla gelen "ıslah etme" çalışmaları ve yaşam alanı kayıpları geliyor. Ankara'daki en mühim kuş yaşam alanlarından olan bu göl, çok sayıda kuş gözlemcisini ve fotoğrafçısını dört mevsim kendine çekiyor. Benim de, çalışmaya başlamadan önce, bu insanların yardımına ihtiyacım vardı. Bölgeyi sıkça ziyaret eden kuş fotoğrafçıları dikkuyrukların gölün hangi bölgelerinde ürediğini ve hatta kaç yavru büyütebildiklerini bile biliyorlardı. Kuş gözlemcilerin bilmediği yerlere gidip defalarca dikkuyruk fotoğraflamış Mücahit Topçu ve Ertuğrul Korkutmaz ile bu vesileyle tanıştım. Şu anda benim için çok iyi dostlar haline gelmiş olan bu iki insan sayesinde, dikkuyrukların nerelerde ürediğini öğrendik ve gölün bu pek bilinmeyen köşelerinde üreyen nüfuslarını izleyebildik.

Ekibimizle işbirliği yapan başka insanlar da oldu ve dürüst olmak gerekirse onlar olmadan projemiz başarılı olamazdı. Proje kapsamında olan bölgeleri sıkça ziyaret eden insanların bilgi akışı açısından ne kadar değerli olduğunu anladıktan sonra ilk yaptığım şey o insanları tespit edip onların yardımını istemektir. Böylece bir çeşit “dikkuyruk bilgi ağı” oluştu ve kısıtlı kaynaklarla yürütülen projemize bir can damarı daha bağlandı. Bizim arazilere gidemediğimiz zamanlarda başkaları orada olursa bizlere gözlemlerini aktarıyordu ve böylece paha biçilemez bir bilgi akışı sağlanıyordu.

Proje boyunca, İç Anadolu’daki diğer önemli dikkuyruk alanlarını da ziyaret ettik. Bu alanlar arasında eskiden dikkuyruğun üreme alanı olduğu düşünülen Kulu (Düden) ve Kozanlı (Gök) Gölleri de vardı. Ne yazık ki bu göllerde üreyen dikkuyruklar artık yok. Yanlış su politikaları yüzünden darağacından dönmüş olan Sultan Sazlığı ziyaretlerimiz ise bizleri çok mutlu etti. Sazlığın derinliklerine yaptığımız

geçmiş kayık gezisinde, sazlıkların arasındaki büyük havuzlarda üreyen dikkuyruklar olduğunu gördük. Geçmişte çok büyük üreyen popülasyonlara ev sahipliği yapmış bu bölgede onları görmek bizleri çok mutlu etti. Tek iyi haber Sultan Sazlığı değildi. Mogan bölgesindeki sel baskınlarını kontrol etmek amacıyla inşa edilmiş olan Mogan Sel Kapanı ise su tutmaya başladığından beri çok önemli bir kuş yaşam alanı haline gelmiş durumda. Bölgede üreyen dikkuyruklar olabileceğini düşünmeden bir günün geçmediği projenin ilk günleri geliyor aklıma. Sürekli oraya giderdik ama bir tane bile dikkuyruk göremezdik. Fakat hiçbir zaman bölgeden umudu kesmedik ve yazın ortalarında bu inadımızın karşılığını aldık. Önce üç erkek gördük. Sonrasında ise dişiler ve yavrular! Bundan daha güzel ne olabilirdi ki! Yeni bir dikkuyruk üreme alanı tespit etmiştik. Bu bölge ayrıca (muhtemelen Mogan Gölü’nde üreyen dikkuyruklar için de) bir tüy değiştirme ve kışlama bölgesi olacaktı.

ODTÜ Kuş Gözlem Topluluğu’ndan Alaz ve Kaan Sultan Sazlığı’nda dikkuyruk izleme çalışması gerçekleştiriyor.

Fotoğraf: Ertuğrul Korkmaz

Yavru dikkuyruklar ve ebeveynleri, Mogan Gölü

Projenin sonuna geldiğimizde biraz endişeliydim dikkuyruklar için. Sayıları çok azdı. Makalelerde ve kitaplarda yazarların yanına bile yanaşmıyordu. Çalışmalarımız sonucunda yaptığımız üreyen çift sayısı tahminleri: Mogan Gölü için 6-10, Uyuz Gölü için 3, Sultan Sazlığı için en az 7 ve Mogan Sel Kapanı için ise 3 çiftti. İç Anadolu'da karşı karşıya kaldıkları yaşam alanı kaybı, insan kaynaklı rahatsızlık, ilaçlama, avcılık, balıkçılık gibi faktörler yüzünden dikkuyruklar her yönden saldırı altında ve acilen korunmaya muhtaçlar. Bir üreme sezonu boyunca yürüttüğümüz izleme çalışmamızı takip edecek ve yerelde koruma ve izlemeyi amaçlayan çalışmalarımız, dikkuyrukların İç Anadolu bozkırlarında varlıklarını devam ettirebilmeleri için hayati öneme sahip olacak. Orta Doğu Ornitoloji Derneği'nin (OSME) desteklediği bu proje, dikkuyrukların izlenmesi ve korunması için sadece bir başlangıç

oldu. Şimdi işin zor kısmı var: Dikkuyrukları korumak. Bu yazıyı okuyan sizler de önümüzdeki Mart ayında Doğa Derneği'nin kuracağı dikkuyruk bilgi ağına kaydolup, gönüllü olarak gözlemlerinizi bizlerle paylaşarak dünya çapında nesli tehlike altında olan bu güzel türün korunmasına katkıda bulunabilirsiniz. Türkiye'de üreyen dikkuyrukların sayısı son 12-13 yılda %40-69 oranında azaldı ve görünen o ki hala azalmaya devam ediyor. Dikkuyruklar, insan kaynaklı doğa yıkımının kurbanlarından sadece bir tanesi. İnsan türü olarak doğada yarattığımız yıkım gezegenimizin tarihinde görülenlerin en hızlısı ve en büyüğü olma yolunda. Bu gidişat yakın zamanda değişecek gibi de görünmüyor. Fakat insanın olduğu yerde umut da vardır. Biz doğa korumacılar olarak umuyoruz ki insanın doğaya karşı tutumu değişecek ve gelecek nesiller de bu eşsiz güzellikteki ördekleri doğal alanlarında izleyebilecek.

Çocukken Kuş

Yazı:

Göker Yarkın Yaraşlı

“Kuşlarla kurduğum bağlar zaman ilerledikçe güçleniyordu. Hatta artık sırf kuş izleyebilmek için küçük geziler planlıyordum ama bu gezilerin daha ilkinde kulaklarım kuş seslerine karışan silah seslerini işitiyordu.”

Büyük şehirde doğmuş bir çocuk olarak, kuşlarla ilişkimin başlangıcını ve üzerimde bıraktığı etkileri bugün hala taşıdığımı hissediyorum. Çocukken kuşlarla kurduğum ilişkiyi her dönemde farklı duygularla yaşattığımı anladığımdan beri de onlarla aramda görünmez bir bağ olduğunu düşünüyorum.

İzmir Körfezi'nin henüz kanalizasyon kokmadığı yıllarda geçen çocukluğumda annemin elimden tutup, denizi karadan ayıran duvarların üzerine çıkararak yürüttüğünü hatırlıyorum. Bana, uçan martıları, düdük çalan vapurları ve sıçrayan balıkları gösteren anneme aldırmaııp dikkatimi çeken başka bir kuşa odaklanıyordum. O kuş, suyun üzerinde dururken başını sağa sola çeviren siyah renkli ve bir anda suya dalıp yok olan bir kuştı. İsmi ne olduğunu sorduğumda aldığım yanıt “karabatak” olmuştu. “Karabatak mı? İsmi de çok komikmiş.” diye düşündüm ve ismini çok komik bulduğum bu kuşla oyun oynamaya başladım. Kuş suya dalar dalmaz, anneme su yüzeyine nereden çıkacağını sorarak bir tahminde bulunmasını (ki annem benim kazanmam için en ihtimal dışı gördüğü yönü söylerdi) isterdim.

Sonra hemen ben de bir tahminde bulunmak için acele ederdim çünkü bazen suyun altından çabuk çıkardı karabatak. Oyunun kazananı olmazdı genellikle, ikimiz de bilemezdik karabatağın nereden çıkacağını. Buna rağmen oyun çok eğlenceliydi çünkü karabatağın nereden ve ne zaman çıkacağı hiç ama hiç belli olmazdı.

Hatta bazen hiç çıkmazdı sudan, ben boğuldu sanarak üzüldüm, annem üzülmememi, karabatağın vapur iskelesinin bizim göremediğimiz arka tarafına gitmiş olabileceğini söylerdi. Ben de yeni bir karabatak oyunu için başka karabatakları arardım gözlerimle. Bu yüzden, büyüyünce anlamak hiç de zor olmayacaktı neden bazı insanlara “Karabatak gibisin, bir görünüyorsun bir kayboluyorsun.” dendiğini. Ve bugün hala vapura bindiğimde, deniz kıyısına gittiğimde, sahilde yürüdüğümde gözlerim hep arar karabatakları ve yanımda annem olmasa da kendi kendime oynarım karabatak oyununu.

Söz konusu yerdeki fotoğrafım

Artık gezmeler sadece sahile kadar değil başka şehirlere kadar uzanmaya başladığında martı ve karabataktan başka kuşların olduğunu da gözlemlemeye başlamıştım. Aydın'da oturan teyzelere karayoluyla giderken, Selçuk'ta uzun, tuğla rengi bir bacanın üzerindeki yuvalarında duran leylekleri gösterdi babam. Leyleği tanıyordum, babamın kütüphanesinde duran "Donumdaki Para" isimli kitabın kapağında vardı bir leylek resmi ama ilk defa canlı olarak görüyordum onu.

Tabi leyleğin göçmen bir kuş olduğunu, yazın sıcak havada geldiğini, sonbaharda ise sıcak yerlere gitmek üzere buraları terk ettiğini de öğrendim. O an leyleklere hayran kaldım çünkü çok akıllıydı yaptıkları. Neden boşu boşuna üşüsünlerdi ki? Sıcak olduğunda gelip soğuk olduğunda gitmek böylelikle hiç üşümek asıl olması gereken şeydi bence. Çünkü kışın üşüyorduk gerçekten ve başka yerler sıcak ise biz neden oralara gitmiyorduk? Bu konuyu henüz çözememiştim ama bizi neden leyleklerin getirdiğini de anlamış bulunmaktan dolayı çok mutluydum. Bebekler, çok küçük oldukları için üşüyebilirlerdi ve leylekler de hiç soğuk görmüyorlardı, dolayısıyla leylekler getirirse bebekleri, bebekler üşümezlerdi. Bu kuşlar galiba bizden daha akıllıydı diye düşünüyordum ama aptalca şeyler yapan insanlara "kuş beyinli" dendiğini duyuyordum. Bu konuyu da henüz çözemediğim konular arasına kaldırmıştım. Bütün bunları düşünürken, o yuvada yavru leyleklerin olduğunu da görmüştüm. Demek ki, leylekler sadece insan yavrularını değil kendi yavrularını da getiriyorlardı yanlarında. "Bu leylekler hem çok akıllı hem de çok yetenekli" diye geçirdiğimi anımsıyorum içimden, insan yavrularını üşümeden getirdikleri yetmiyor bir de kendi yavrularını taşıyorlardı ve ben teyzelere her gidişimizde aynı yerde leylekleri görmeyi ümit ederek arabaya büyük bir heyecanla atlıyor ama her zaman Selçuk'a kadar uyanık kalmayı başaramayıp bazen

uyuyordum. Uyandığımda ise babama leylekleri soruyordum ve yuvalarında olduğunu duyunca rahatlıyordum. Aradan yıllar geçti ve Aydın'a başka yoldan gitmeye başladı otomobiller. Otoban yapılmıştı ve Selçuk'tan değil Selâtin Tüneli'nden geçiyorduk artık. Zaten ben de büyümüş, genç bir delikanlı olmuştum ve artık çok da umursamıyordum leylekleri. Muğla'da yatılı okulda okuduğum lise yıllarında hiç leylek görmedim. Fakat ilk gençlik yılları bitip yeni meslek sahibi olmuş bir turist rehberi sıfatıyla defalarca Efes'e gitme fırsatı yakalamış olmak ben de çocukluğumda gördüğüm leylekleri tekrar görme hissi uyandırmıştı ve inanılmaz bir şekilde hala aynı bacanın üstünde leylekler duruyordu. Belki benim çocukken gördüğüm leyleklerdi onlar, belki de onların çocuklarıydı.

Eski dostları görmüş olmak gibi bir duyguydu benim için ve hala orada olduklarını bilmek kendimi çok iyi hissettiriyordu. Bu arada o çözemediğim konular vardı ya, hala çözemedim onları. Üstüne bir de yenileri eklendi...

Tek başıma sokağa çıkıp oyun oynamaya başladığım yıllarda, benimle birlikte Türkiye de hızlı bir şekilde değişiyordu. Benimse kuşlarla ilişkilerim devam ediyordu ve artık kargaların varlığı dikkatimi çekiyordu. Hep bir arada bizim mahalledeki bir ağaçta duruyorlardı, kimi zamanlar bilmediğimiz bir şeyler oluyordu ve kargaların hepsi birden gökyüzüne kanat çırpma başlایp uzaklaşıyorlardı. Bir süre sonra yine aynı ağaçta toplanıp o meşhur "gaaaaak" seslerini çıkarmaya başlıyorlardı. Biz apartmanda yaşamamıza rağmen mahallemizde bazı evler tek katlı, bahçelerinde kümesi olan ve köy hayatını yaşamaya devam eden ailelerin yaşadığı evlerdi. O evlerde yaşayan mahalle arkadaşlarımdan biri sapanla kuş avlardı ve serçe, sığırcık gibi kuşları vurduğunu söylerdi. Yaptığı iş hoşuma gitmese de ilgilenirdim. "Karga da vuruyor musun?" diye sordum bir gün. İsmi Mehmet'ti. Mehmet alaycı gözlerle bana baktı ve "Delirdin mi, karga vurulur mu hiç?" dedi. Delirmemiştim ama şaşırmıştım "Vurulmaz mı?" diye sordum ve Mehmet, bir arkadaşının bir gün yavru bir karga vurduğunu, daha sonra yüzlerce karganın o arkadaşına saldırdığını, zavallı çocuğun canını apartmanın birisine kaçarak ne kadar zor kurtardığını anlattı bana. O zaman anladım ki, sürüdeki bir karga, herhangi bir insan veya bir kedi tarafından öldürülürse ve ben de yakınladaysam, katili ben zannedip bana da saldırabilirlerdi. O yüzden kargalarla ilişkim hep mesafeli oldu.

2000'li yılların başında ise üniversite okumaya gittiğim Ankara'nın üzerinde hiç görmediğim kuşlar uçuyordu. Beyaz tüyleri de bulunan kuyruğu uzun kargalar görmeye başlamıştım. Çıkardıkları sesler ve görünüşleri kargaya benzese de hareketleri pek benzemiyordu. Hemen hemen her yerde görmeye başladığım bu kuşun adını çok merak ediyordum ve Ankaralı bir arkadaşına sordum hangi kuş olduğunu. "Alakarga" cevabını alınca hiç sorgulama gereği duymadan kabullendim, çünkü kargaya benziyordu ama değildi ve alaca renkliydi. Mantıklıydı adının öyle olması. Uzun süre türünün alakarga olduğunu sandığım, bahçe katında bulunan öğrenci evimin penceresinin dibinde beni her sabah uyandırmaktan geri kalmayan bu kuşun saksığan olduğunu ise epey sonra öğrenecektim. Ondan sonra her saksığan gördüğümde, aklıma Ankara'nın soğuk, karlı günlerinde okula yetişme telaşının eşlik ettiği ardı arkası kesilmeyen sesleri gelecekti, telefonumun alarmıyla uyanma gereğini bana hissettirmeyen.

Okuduğum üniversite bozkırın ortasında küçük bir dağ sırası üzerinde çok geniş alanlara yayılan bir yerleşkeye sahip olduğundan bana değişik gelen kuşlar görmeye devam ediyordum. Ankara'nın soğuk havasına ve insanlarına kısa sürede alışmıştım ama kuşlarını tanıyip öğrenmek ve onlara alışmak çok uzun sürüyordu. Öğle aralarında okulun dışına, beton binalar arasındaki restoranlara yemek yemeye giden arkadaşlarıma eşlik etmek yerine, bir şeyler atıştırıp yerleşkenin geniş bozkırlarında gezmeyi tercih ediyordum. Çok ilginç bir kuş görüyordum kaç zamandır. Havada çok hızlı kanat çırparak adeta asılı kalan ve aşağıda yiyeceği bir canlı görünce aniden dalışa geçen, sonra da avını yakalayan ya da kaçırdıysa kıvrak bir manevrayla tekrar yukarı

çıkıp havada asılı kalarak yeni av gözetleyen büyükçe bir kuştur. Kimi zaman sayıları çok artıyordu kimi zaman ise hiç görünmüyorlardı. Okulda bu kuşun ismini bilen birisini bulma çabasıdayken, ne yazık ki kuşun farkında olan bile bulamamıştım. Sonra bir gün Doğa Derneği diye bir dernek olduğunu ve kuş gözlemi yaptıklarını daha yeni yeni okulun internet erişim laboratuvarlarını kullanmaya başladığımda öğrenmiştim. Adrese gittiğimde "kuş" der demez çok cana yakın bir genç adam anlatmaya başladı kuşları. Kimdi, neydi, ne iş yapıyordu, neden buradaydı gibi soruların yanıtlarını hiç merak etmeden kuşları anlatmaya başlamıştı, anlattıkça gözlerinin içi parlıyordu. Angitların adının neden angit olduğundan tutun da benim gözlemlediğim, havada asılı kalan kuşun adının ne olabileceğine kadar birçok kuş konuştuk, kerkenezmiş meğerse. Yıllardır kuşlardan konuşabileceğim tek bir kişi bulamamışken böyle bir olanağa kavuşmak çok mutlu etmişti beni. En önemlisi de artık derslerde kafamı kaldırdığımda gördüğüm kuşları tanıyordum.

Kuşlarla kurduğum bağlar zaman ilerledikçe güçleniyordu. Hatta artık sırf kuş izleyebilmek için küçük geziler planlıyordum ama bu gezilerin daha ilkinde kulaklarım kuş seslerine karışan silah seslerini işitiyordu. İlk duyduğum bu seslere anlam veremesem de, hatta belki kabullenemesem de kuşları vuruyorlardı. İnanması pek mümkün değildi benim için fakat "Kuşlara ateş edip öldüren insanlar varmış." diye çok üzüldüğümü anımsıyorum. Meğerse kuşların vurulduğu bir zamanda yaşıyormuşuz, heyhat. Ve ben cesaretimi toplayıp da gidemeyecektim tekrar kuşları izlemeye, ta ki başladığım yere dönene kadar...

Gümüş martı ve karabatak

Fotoğraf: Barış Koca

18.

TÜRKİYE

KUS

KONFERANSI

18TH TURKEY BIRD

CONFERENCE

21-23 NİSAN 2017
21-23 APRIL 2017
Eskikaraağaç Köyü,
Karacabey/Bursa

İletişim / Registration:

www.dogadernegi.org

Derya Engin - 05333138015

kuskonferansi@dogadernegi.org

KARACABEY
BELEDİYESİ

Doğa

BirdLife
INTERNATIONAL